

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI SZEMLE

Dunakeszi - Alag Helyismereti Lapja

SZERKESZTŐSÉG: KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR
DUNAKESZI, KOSSUTH LAJOS UTCA 6.

FELELŐS SZERKESZTŐ:
LÓRINCZ RÓBERT

MEGJELNIK ÉVENTE HÁROMSZOR
KIADJA A KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR

Aranykort teremtett

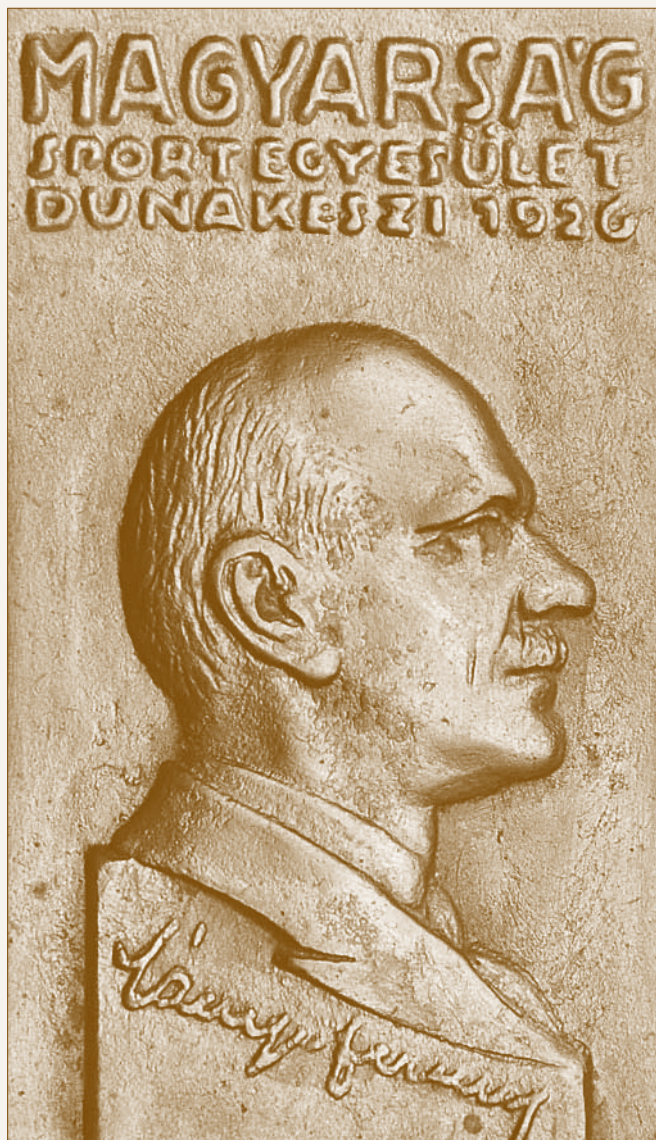
Dunakeszi északi határában, az 1911 óta a MÁV tulajdonában lévő területen 1926-ra épült föl a vasúti járműjavító üzem, amelynek első vezetője Lányi Ferenc volt. Az ő majd két évtizedes, körültekintő, a jövőt is szolgáló igyekezettel, lelkiismerettel végzett munkájának köszönhetően településünk történetében is új fejezet kezdődött: új városrész jött létre.

A hatvan éve elhunyt üzemvezető személyét, munkásságát hálával idézzük fel. Lányi Ferenc nagy műveltségű, szociális érzékenységgel megáldott, sokoldalú műszaki tehetség volt. Széleskörű elméleti tudása mellett otthonos volt a műhelyek világában is. Munkatársaitól, az üzem minden

dolgozójától lelkiismeretes munkát, a szakma minél teljesebb ismeretét várta el. Emellett feladatának tekintette, hogy az alkalmazottak és családtagjaik számára jó életkörülményeket teremtsen. Vezetői munkássága alatt folytatódott a bérházak építése, fölépült a mai Bárdos Lajos Általános Iskola „elődje”, a három tantermes elemi iskola, megalakult a Magyarság Sportegyesület, valamint a Magyarság Dal- és Önképzőkör, amelyek a műhelytelepiek közéletének színtereivé váltak. Az itt lakók közösséggé kovácsolódtak. Lányi Ferenc tisztségeit, amelyekre megválasztották, mély felelősségérzettel, odaadó munkával látta el. Személyében a gyártelepi Jézus Szíve-templom építettségét is tiszteljük.

Lányi Ferencet kötelességtudás, Isten, haza, és az embertársak szeretete, mások segítése, a sport, a kultúra pártolása jellemezte. Munkássága a dunakeszi Műhelytelep (ma Gyártelep) aranykorát jelenti. Az általa létrehozott művek mindennapjaink részét képezik. Alkotó, jövőt formáló tevékenységét példának tekintjük.

(Kollár Albin)

A nagy képen látható bronz emléklakett – amely a Magyarság Sportegyesület 1926-os megalakulásának emlékére készült – a szerző tulajdona. A sportegyesület első elnökének Lányi Ferencet választották meg. A 6x10,5 cm méretű plakett – amelyet Hohner Miklós fényképész fotója alapján közlünk – a portré mellett Lányi aláírását is tartalmazza.

A kis képen szereplő emléktábla a Liget utca 42. számú ház falán található, ahol Lányi Ferenc 1935-től 1961-ig élt. A táblát – amely Lengyel István szobrászművész alkotása – a Tóth Mariska Hagyományörző Alapítvány és a Bombardier MÁV Kft. állította 2014-ben.

TARTALOM:

Aranykort teremtett	1
DUNAI Andrea	
Az 1944-ben nyugatra hurcolt Csongrádi ménés története és alagi kapcsolatai	2
MÁJER Tamás	
Az Alagi Bőripari Szövetkezet története 1948-tól a rendszer-váltásig	6
VARGA István József	
Az Alag-Dunakeszi Református Egyház története	
10. rész 1955–1959	8
Bohunka Lajos jegyző előléptetésére vonatkozó főszolgabírói irat felolvasása a képviselő-testület ülésén 1939-ben	12
KEREKES Dóra	
Zubovits Fedor lovas kalandja	
Alagon	13

SZÁMUNK SZERZŐI:

DUNAI Andrea – provenienciakutató (Berlin–Budapest)
 KEREKES Dóra – történész, a Révész István Helytörténeti Gyűjtemény vezetője
 KOLLÁR Albin – ny. címzetes iskolai igazgató, Dunakeszi díszpolgára
 MÁJER Tamás – könyvtáros
 VARGA István József – református presbiter

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI SZEMLE

Dunakeszi-Alag Helyismereti Lapja

Megjelenik évente háromszor,
1000 példányban

Alapító szerkesztők:

Csoma Attila és Lőrincz Róbert

Felelős szerkesztő:

Lőrincz Róbert

Szerkesztő:

Kerekes Dóra

Kiadja a Kőlcsey Ferenc Városi Könyvtár

Dunakeszi, Kossuth Lajos u. 6.

Felelős kiadó: Lőrincz Róbert

Nyomdai előkészítés:

Preysing Frigyes

Nyomda: Raszter Nyomda Kft.,

Budapest

ISSN 1789-9230

A lap megjelenését

Dunakeszi Város Önkormányzata támogatja

DUNAI ANDREA

Az 1944-ben nyugatra hurcolt Csongrádi ménés története és alagi kapcsolatai¹

„A lovakat lelövök, ugye?”

Az ország 1944. márciusi német megszállását követő napokban egy magyar–német látogatócsoport jelentkezett be a Magyar Ügetőverseny Egyesület elnökségéhez. A kéretlen vendégek a budapesti rendőrhatalóságot, a német SS- és rendőri erők főparancsnokságát és az SS Vezénylési Főhivatal különtörzsét (Sonderstab SS-FHA) képviselték. A megbeszélésen a németek bejelentették igényüket a magyarországi ügetőlovakra, amelyeket a szakma amerikai ügetőknek hívott. Az egyesület elnöke, Hedry Béla nyugalmazott altábornagy március 25-én körlevelet küldött szét, amelyben a tagságot arról tájékoztatta, hogy „valamennyi amerikai származású ló az SS-FHA részéről felügyelet alá helyeztetett.”² A tulajdonosoknak április közepéig az egyesületnél jelenteni kellett ügetőlovaik alapadatait, állomáshelyeit, ám saját, személyes helyzetükről is színt kellett vallaniuk. A német „érdeklődők” ugyanis tudni kívánták, hogy melyiküknél mutatható ki a „színtiszta árjasság”³ és melyiküknél nem. Ugyanez a vizit, ugyanebből a célból a Magyar Lovaregyletnél is megtörtént, a látogatók ott a galoppversenyekben szereplő telivérekre fókuszáltak. A két egyesület a tulajdonosoktól beérkezett adatokat egyszerre osztotta meg a németekkel és a Földművelésügyi Minisztériummal, amelynek lótenyésztési főosztályán amúgy is vezettek kimutatásokat a versenylovakról.

A német megszállással a lovak és tulajdonosaik életében egyaránt új éra kezdődött. A németek feltehetően a Tattersallban⁴ és a Lovaregylet Szép utcai központjában artikulálták először ilyen kendőzetlenül, hogy igényt tartanak magyarországi – részben – zsidó tulajdonra. A Harmadik Birodalomban ekkor javában áhítoztak versenylovakra, az SS hatáskörében működő lovasiskolák lelkesen tervezték a „végső győzelem” utáni versenyidőszakot. A téma főideológusa, Hermann Fegelein Waffen-SS altábornagy a háború utánra a lósport első emberének vizionálta magát, és jó előre biztosítani kívánta a lóutánpótlást a megszállt országok mindegyikéből. Azonban bármily magabiztosan is jelentek meg a németek az ügetőknel és a galopposoknál, a versenylovak tulajdonjoga nem szállhatott azonnal át rájuk, ehhez kormány szintű engedélyre lett volna szükségük.

1944. április 16-án jelent meg a *Budapesti Közlönyben* Sztójay Döme miniszterelnök aláírásával az 1600/1944 M.E. rendelet a zsidók vagyonának bejelentéséről és zár alá vételéről. A paragrafusok az ország zsidó polgárait arra kötelezték, hogy a lakóhelyük szerint illetékes pénzügyigazgatóságoknál jelentsék be vagyonukat.⁵ A versenylovak értéküknel fogva vagyontárgynak számítottak, függetlenül attól, hogy tulajdonosuk ezeket saját birtokán vagy bérlistállóban tartotta. A bejelentést nem nagyon lehetett megkerülni, mert az állatok már termetüknel fogva is szemet szúrtak, és létezésükről egyszerre több ember is tudott.

A megszállás kezdeti időszakában a német–magyar együttműködés játékszabályai meglehetősen képlékenyek voltak. A később „lódiktárorként” aposztrofált Kurt Becher, Himmler különleges megbízottja, az említett különtörzs vezetője árgus szemekkel figyelte, miként hatnak a zsidóellenes intézkedések az általuk hön áhított lovak sorsára. Megtudta, hogy a Földművelésügyi Minisztérium több mint ötven zsidó vagy zsidó feleséggel rendelkező tulajdonos közel 150 telivér-tenyészanyagát, valamint tréningben álló versenylovát a pénzügyigazgatóságok útján áprilisban zár alá vette.⁶ Magyarul: papíron kivonta őket a forgalomból, és saját tulajdonába könyvelte át. Az átvételt a magyar hatóságok általános harácsvágyával lehet magyarázni, amelyben az a szándék is benne lehetett, hogy a zsidóktól lefoglalt javak lehetőleg magyar kézen maradjanak. Míg a műértékek zároltatásával megbízott Csánky Dénes kormánybiztos általában maguknál a tulajdonosoknál tett látogatása során, jegyzőkönyv ellenében végezte munkáját, a lovak „elkötése” feltűnésmentesen ment végbe, mert azok nagy része, legalábbis egyelőre, megmaradt abban a boxban, amelyben éppen állt.

1 Kutatásom e részéhez nyújtott segítségért nagy köszönet illeti Hesp Józsefet.

2 MNL OL XIX-L-2-o 34. d.

3 Uo.

4 A Magyar Ügetőverseny Egyesület Kerepesi úti központja és versenypályája.

5 http://magyarzsido.hu/index.php?option=com_documents&view=detail&id=55

6 MNL OL K 552 18. cs.

Jurcsik Béla földművelésügyi miniszter a május 17-i minisztertanácsi ülésen bejelentette, hogy a Waffen SS képviselői megkérték, a magyar kormány tegye lehetővé, hogy a németek versenyistállót állíthassanak fel Dióspusztán.⁷ Mint mondta, 140 lovat kívánnak vásárolni és 3000 holdnyi területet vindikálnak maguknak, mert ugyanezt megkapták Franciaországban és Belgiumban is. Azonban a zsidó származású Halász Béla dióspusztai mintagazdasága messze nem volt ilyen nagy, istállóiban is jóval kevesebb mént, kancát és éves csikót tartottak. Egy május végi minisztertanácsi ülésen azután ismét felvetődött a „német ménés” projekt, és a testület abban állapodott meg, hogy az a Léderer (Léderer Károly családjának pusztakengyeli ménese - D. A.) vagy a Herzog (Weisz Manfrédék derekegyházai uradalma - D. A.) birtokon valósuljon meg.⁸

Heltai Jenő író vérbeli lóversenyfogadóként - „A 111-es” című regénye után - a turfon következetesen az 1-11, 11-1 kombinációkra tett, amely fogadásokat a szurkolótársak csak „Heltai befutóként”⁹ emlegettek. A „János Vitéz” című daljáték szövegírója - aki önként lemondott a származása alóli kormányzói mentesítés nyújtotta előnyökről - 1944-es naplójában többször is megemlékezett kedvenc sportágáról.¹⁰ A nyári hónapokig a *Magyar Turfóból*, majd a *Lóverseny Újság* tiszteletpéldányaiból követte az eseményeket, és ameddig csak lehetett, örömmel jegyezte le, ha zsidó tulajdonosok befutott lovaikról olvasott. Az április-májusi zárolás után egyre kevesebb ilyen alkalom adódott, ugyanakkor a sárga csillagos fogadók továbbra is kijártak a viadalokra. A megértő Heltai szerint „a zsidó számára ez ma a pénzkérésés egyetlen elképzelhető módja.”¹¹

Az új ménés

Az 1600/1944-es rendelet¹² beiktatása után a jobboldali sajtó ontotta a tudósításokat a zsidó vagyontömegéről, pellengérré állítva a zsidó gyártulajdonosokat. Bulvárosan számoltak be a műgyűjtők zár alá vett értéktárgyaikról. A zsidó istállótulajdonosok és tenyésztők állítólagos fölényéről szóló hírek mellett idővel maguk a lovak is terítékre kerültek. A velük kapcsolatos tervekről először a *Lóverseny Újság*ból lehetett informálódni. Július 1-jén Heltai is innen tudta meg, hogy „Csongrádi ménés néven futnak ezentúl a zsidó lovak”. A tájékoztatás naprakész volt: a Magyar Lovaregylet versenytitkársága a Versenyszabályok 158. §-a alapján 1944. június 30-án iktatta be a „Csongrádi ménest”, mint álnevet.¹³ A 162. § értelmében „megkomponálták” a versenyszíneket: a „csongrádi lovak” zsokei fekete dresszben (fehér pánntal, gallérral és vállakkal) jelentek meg a gyepen. Sapkájuk színösszetétele idomáronként eltérhetett: vagy fekete (fehér rojttal), vagy fehér (fekete rojttal), vagy fekete-fehér (rojt nélkül).¹⁴ Mindenesetre az új „képződmény”, amelyről a nyilvánosság még nem tudhatta, hogy német tulajdon, színeiben feltűnően sötétebb volt versenytársainál. A Csongrádi ménés július 1-jén 14 óra 47 perckor debütált Borsal a káposztásmegegyeri pályán,¹⁵ majd a másnapi versenyen

Turmac pej jóvoltából győzelmet aratott.¹⁶ Érdekes, hogy eredeti tulajdonosa, Fleischmann Henrik erre a hároméves lovára nem sokkal korábban „bánatot jelentetett”, azaz úgy vélte, valamilyen oknál fogva versenylovát nem érdemes indíttatni a június 3-i Magyar Derbyben.¹⁷ Megeshet, hogy a „valamilyen ok” maga a zároltatás volt. Turmac a jelek szerint jó formában volt, de már nem futhatott volna Fleischmann domoszlói istállójának dicsőségéért.

A véglegesen zár alá vett galopplovak neveit - tulajdonosaik megjelölésével - a *Magyar Versenynaptár*, a Magyar Lovaregylet hivatalos közlönye júliusban és augusztusban tette közzé. Ugyanígy jelentek meg az ügetőlovak „birtokváltozásai” a júniusi *Ügetőverseny-Naptár*ban, az Ügetőverseny Egyesület közlönyében. Az állam összesen 178 galopp- és 113 ügetőlóra tette rá a kezét. Közülük 71 telivér versenylovat és 75 ügetőt - 17, illetőleg 23 zsidó ló- vagy ménestulajdonos anyagából - továbbadott az újsütetű Csongrádi ménesnek. A Földművelésügyi Minisztérium eladóként, a Csongrádi ménés pedig vevőként szerepelt.

Két évtizeddel később, az NSZK-val folytatott jóvátételi tárgyalások során a Pénzügyi Központ dokumentumokat gyűjtött össze a Csongrádi ménessel kapcsolatban. Ezekből néhány lefoglaláson kívül nem sok minden derült ki, így az sem, hogy a németek ajándékba kapták a versenylovakat vagy fizettek értük. A Pénzügyi Központ által megkérdezett magyar kortanúk a hatvanas években úgy nyilatkoztak, hogy a Versenynaptár szerkesztősége - ha kellett, ha nem - automatikusan eladó/vevőre bontott minden egyes tulajdonváltást. A nyugatnémet jóvátételi bíróságokra beidézett német „főszereplők”, például Kurt Becher vagy Ernst Heicke (utóbbi a Csongrádi ménés volt vezetője, a kölni lósport és lótenyésztési napilap, a *Sport Journal* egykori szerkesztője) konkrétan emlékeztek egy adásvételi szerződésre, de a pénzüsszeg, mint olyan, már kiroppent a fejükbe. A Szövetségi Köztársaság megbecsült polgárai voltak, lubickoltak a „gazdasági csodában”, és talán össze sem rezzentek, ha a postás bírósági levelet kézbesített nekik. Jóformán azt idézték vissza a múltból, amit akartak. Tanúvallomásaikból kibogozható, hogy a „csongrádi alakulat” a németek ötleteként és elvárásaként, a magyarok kényszerű engedélyével, német vállalkozásként született meg. Az új formáció talán a magyar minisztériumnak sem volt ellenére, bizonyára jól jött neki a biztos befogadó. Mihez kezdett volna ennyi versenylovat? A nyugatnémet kárpótlási törvény szempontjából az adásvétel mikéntje mellékes volt. Bizonyítani csak azt kellett, hogy az elhurcolt javak, esetünkben lovak, német nyomásra a későbbi NSZK területére kerültek. Az utóbbit Heicke, ha kissé zavarosan is, de igazolta.

A Csongrádi ménés alagi kapcsolatai

Térjünk vissza a kronológiához! Ernst Heicke 1944. augusztus elején interjút adott a *Lóverseny Újságnak*. Tulajdonképpen ebből tudjuk meg, hogy a Csongrádi ménés Weisz Manfrédék derekegyházi birtokán „kvártélyozta be magát”. Az új állomány tehát a megyétől kölcsönözte a nevét. A telep befogadóképességét nem ismerjük, de kizárhatjuk, hogy az összes szerzeménylovat átvitték volna Derekegyházára. Ehhez a vállalkozáshoz túlságosan sok szállítóeszközre és kísérőre lett volna szükség. A zár alá vett lovak többsége megmaradt saját istállójában, sa-

7 MNL OL K 27 19440517 1944.05.17.

8 MNL OL K 27 19440522 1944.05.22.

9 Hesp József: *A magyar galopp-sport története*. Budapest, 2018. 179.

10 Heltai Jenő: *Négy fal között. Naplójegyzetek 1944-1945*. Budapest, 2018.

11 Uo. 1944. június 3-i bejegyzés.

12 A zsidók vagyonának bejelentése és zár alá vétele tárgyában.

13 A közleményt a *Magyar Versenynaptár*, a Magyar Lovaregylet hivatalos közlönye 1944. július 7-én az „Álnébejelentés” rovatban adta közre.

14 Uo. *A versenyszín* rovatban.

15 *Magyar Versenynaptár*, 1944. július 7. 248.

16 *Magyar Versenynaptár*, 1944. július 7. 251.

17 *Magyar Versenynaptár*, 1944. június 15. 212.

ját ápolóinál és trénerinél. Huszonkilenc „csongrádi” telivért Budapest északi szomszédságában, Alagon tartottak, legtöbbször Hitch Róbert idomár dolgozott. Az alagi logisztika olajosan működött, és a lovak „tűzközben” voltak a fővárosban, a szomszédos Káposztásmegyeren, illetve az októberben Alagon rendezett lovaregyleti versenyekhez.

A vértanú Batthyány Lajos fia, Elemér által 1890-ben alapított, a Magyar Lovaregylet tulajdonában és irányítása alatt álló alagi idomító-központ amúgy is első rangú befogadó hely hírében állt. Minden egyes trénernek megvolt a maga kis birodalma, amelyben az idomításba vett lovakat gondozta megszabott tartásdíjért. A német megszállásig Csernovits Arzén őrnagy vett idomításba idegen anyagot, ráadásul nem is akármilyet: hozzá kerültek a Délvidék „visszatérésével” Magyarországhoz „csatolt” kamendini lovak. Akadt velük dolga elég: *Simplon* apaménnel fedeztetett, 1944-ben 11 kiscsikó születésénél asszisztált, és a *Fama* anyakancát *Fogj meg-re*, a *Sestricat* pedig *Syloia*ra keresztelte át az alagi földön.¹⁸ A magyarországi lótulajdonosok felekezeti hovatartozástól függetlenül pontosan tudták, hogy versenylovaik és anyakancáik Alagon jó kezekben vannak. 1944-es adatok szerint az országban élő 2000 telivér és versenyló közül 500-600 lóról gondoskodtak az ottani szakemberek, legalábbis addig, amíg lehetett.

Visszatérve Heicke nyilatkozatára, a ménés vezetője azt is elárulta, hogy a németországi derbyfavorit *Samurai*-t, valamint további tíz kancát (az SS korábban árjásított schlenderhani ménéséből és két másik istállóból) szeretné integrálni a csongrádiak közé. Heicke azt is tervezte, hogy Hitch Róbertet az egész következő évben foglalkoztatni fogja. Kiderült továbbá, hogy Horthy Jenő titkos tanácsostól, a kormányzó fivéréől „szabad kézből vett” hat yearlinggel (éves csikóval) gazdagította a Csongrádi ménest. Tegyük hozzá: az utóbbiak voltak az első „árja lovak”.

Árverés Budapesten és Alagon

1944 nyarán a lókereskedelemmel, -vásárlással és -közvetítéssel foglalkozó Lóértékesítő Szövetkezet aukciót szervezett. Június 8-án a Tattersall udvarán az Ügetőverseny Egyesület – a Földművelésügyi és a Pénzügyminisztérium engedélyével – árverésre bocsátotta azokat a zsidó tulajdonosoktól lefoglalt ügetőlovakat, amelyeket a Csongrádi ménés nem vett át. A rendezvényt a lovak zárgondnoka, Szinessy József irodaigazgató vezette. Noha a sajtó szinte csak az esemény után tudósított az eladásokról, sok érdeklődő érkezett az árverésre. A vevőknek készpénzben kellett fizetniük. A licit egységesen 1000 pengőnél – nevelésesen alacsony összegnél – indult. A négyéves *Rózsika* pejkanca lett a legdrágább, érte Inokai István amatőrhajtó 13.000 pengőt tett az asztalra. Összesen 27 ügetőversenyló talált új gazdára, általuk az állam 201 ezer pengővel gazdagodott.¹⁹

Ezekben a napokban csak a bennfentesek tudták, hogy exponáltabb aukció is készülöben van. 1944. augusztus közepétől a napilapok is hirdetni kezdték, hogy a Lóértékesítő Szövetkezet az 1600/1944 M.E. alapján zár alá vett telivérlovakat – a Földművelésügyi Minisztérium megbízásából – augusztus 21-én, hétfőn, 14.40 óras kezdettel az alagi labdarúgópályán az államkincstár javára elárverezzi. Ezek a lovak sem kerültek a Csongrádi ménéshez, megmaradtak szabad prédának. A rendezvényre invitáló hirdetésekben közzétették a Budapest és

Alag között közlekedő vonatok menetrendjét. Az alagi árverés önmagában nem volt újdonság: a Lovaregylet már a 19. század vége óta rendezett ott aukciókat, amelyeken éves csikók cseréltek gazdát. Az egy évvel korábbi, 1943-as árverésen 97 csikót vásároltak meg több mint két millió pengőért. Egy-egy ló 120-140.000 pengőt is kóstált. Az 1944-es árverésre érkező vásárlóközönség pontosan tudta, hogy üldözöttek tulajdonáért indul útnak. A 2%-os vásárlási díj ezúttal a Lóértékesítő Szövetkezetet, mint szervezőt illette meg. Az árverési feltételek németül is megjelentek a kis katalógusban.²⁰ 56 telivér kanca került kalapács alá, három kivételével mindet megvették. Nem képződött különösebb árbevétel, a zsidó tulajdonok ezúttal mindössze 168.600 pengőt fiadzottak az államnak. Feltételeztük, hogy jócskán alulértékelték őket, mert az előző évi aukción nagyságrendnyivel magasabb árakon „ütöttek le” lovakat. Az 1944-es sort a kevésbé sikeres *Argyélus* vezette, amely addig mindössze egyetlen versenyt nyert meg. A szakavatottak – Halász György 1943-ban megjelent népszerű „Telivérek” című alapművéből – talán a legjobban az 1941-ben Franciaországból hazánkba került *Catiminit*, „a jegytelen szép sötétsárgát” ismerhették. A mén szülőházában nyolc sik-győzelmet aratott, és Magyarországon, dr. Gárdonyi Pál pusztaberényi ménésében több kiváló ivadékot nemzett. Az eladottak között volt az „ugrókirály” *Mikádó*, amelyet nem sokkal korábban Esch György vagy Klimscha Albert lovagoltak. Az ötéves sztárért egy szilágysomlyói birtokos 4800 pengőt adott. Fischl Tibor Manyi istállójának *Caesara* 7000 pengőért, Goldberger Leó *Nemere II* és *Hódító* telivérei 7000, illetőleg 8500 pengőért keltek el.²¹ Az öt versenyt nyert 12 éves pej kanca, *Mesebeli*, a hároméves pej mén *Kisszállás* és a hatéves félvér sötétpaj *Danilo* nem talált vevőre.

Korszakvég

A Csongrádi ménés lovai viszont futottak tovább. Október 7-én az alagi pályán, a kétévesek kategóriájában feltűnt a ménés *Duhaja*, aki 1200 méteren 1 perc 9 másodperc alatt, Esch Györgygyel a nyergében elsőként ért célba.

Hiába tervezték, Németországba nem vittek, de onnan sem hoztak be versenylóvat a Csongrádi ménésbe, noha Magyarországon tovább tartott a szezon, mint az agyonbombázott Harmadik Birodalomban. Az istállótulajdonos champion Horthy Jenő az alagi szomszédság miatt állandó kapcsolatot tartott a „csongrádiakkal”, és további 14, többségükben csikót adott át nekik.²² A lótenyésztő Horthy Jenő október végén pontosan tudta, hogy nem maradhat Magyarországon. Szabadulni akart „terheitől”, a Csongrádi ménés pedig talán szívességből vagy hálából átvállalta azokat.

Októberre Magyarország egész területe hadszíntérré változott, a Vörös Hadsereg elérte a Tiszántúlt. A lovakat először a nyugati országrészbe kellett átvinni, majd onnan a határon túlra. Hasonlóan a többi ilyen jellegű vállalkozáshoz – a magyarországi ménések és ménetelek kitelepítése összesen 6000 lovat, 14 állami ménetelepet és öt állami ménest érintett²³ – a derekegyházi lovak evakuációja sem ment végbe zökkenőmentesen. A legelső csongrádiakat, hét anyakancát még szeptemberben – ismeretlen útvonalon – az észak-németországi Mecklenburg rödlini birtokára irányították. Azután folytató-

20 MNL OL Z 795-A VII. 165.tétel.

21 *Sporthírlap*, 1944. október 11.

22 *Magyar Versenynaptár*, 1944. október 26. 416.

23 Hesp József: *A magyar galopp-sport története*. Budapest, 2018. 171.

18 *Magyar Versenynaptár*, 1944. december 1. 451.

19 *Friss Újság*, 1944. július 9.

dott a kiürítés. Nemegetszer veszteségekkel. Előfordult, hogy átvonuló honvédcsepapatok jószágokat vagy lovastárgyakat ragadtak magukhoz. A városföldi pályaudvaron ismeretlen tettek kiemelték a vonatból Goldberger Jenő textilgyáros egykori tulajdonát, *Csokor II* telivér kancát. És még sorolhatnánk.²⁴ A derekegyházi főjegyző 1946. áprilisi jelentése szerint a Weiss Manfréd birtok kiürítésénél öt helybéli levante „fontoskodott”, akik látták, hogy a németek a lovakon kívül hintókat, igásszekereket és lószerszámokat is elvittek magukkal.²⁵ Szedni kellett a sátorfájukat, október 6-án a Vörös Hadsereg bevonult Derekegyházára.

A német ménes utolsó magyar állomáshelye Stefánia (II. Lipót belga király lánya) és férje, Lónyay Elemér oroszári birtokán volt, ahol több Magyarországon szolgált német főtiszt is meghúzta magát. A német ménesvezetőség decemberben innen tudatta a Lovaregylettel, hogy a lovak törzslapjait is magával viszi. Ennek egyetlen oka az volt, hogy simán „átvezethessék” őket a Német Méneskönyvbe.²⁶ Az Alagon tartott „csongrádi” lovak kitelepítésére Hitch Róbert idomár nyílt parancsot kapott német főnökeiktől. Eleinte szabódott, majd a Lovaregylet tanácsára elvállalta a feladatot. Feltehetően 35, más források szerint 44 versenylovat készített fel a nagy útra és indult el velük vasúton Bécs irányába.²⁷

A *Pesti Hírlap* 1944. november 8-i bejelentéséből a nagyközség is megtudhatta, hogy a „Vasárnapról elmaradt programot bonyolítja le szerdán az Ügetőverseny Egyesület. A nyolc verseny minden száma rendkívül érdekes sportokat ígér, annak ellenére, hogy a Bécsbe szállított Csongrádi ménes lovai hiányozni fognak.” Hiányoztak is! Többé-kevésbé dokumentált, hogy különböző időpontokban Alagról és Oroszvárról 50-60 „csongrádi lovat” telepítettek át a határ túlsó oldalára. Az állattartási „masinéria” azonban mindeközben zavartanul működött. Kűszöbön állt az 1945-ös fedezetési év, és a „kivonulóban” lévő Csongrádi ménes 1944 decemberében az oroszvári istállóból jelentkezett fedezetési elképzelésével, felkínálva a magyar érdeklődőknek *Samurai* és *Sanguinetto* német sztárméneket. Jó volna tudni, hogy érkeztek-e Oroszvárra írásbeli megkeresések.

Az oroszvári istálló kisebb külsérelmi nyomokkal 1944 legvégére kiürült, az alagi telep – összes létesítményével – 1945 elejére ebek harmincadjára jutott és a budapesti pályákat is súlyos bombatalálatok érték. Nemcsak a ménesközpontban, hanem az egész országban is bortal üthették a versenylovak patanyomait. A második világháborút csupán 57 telivér élte túl.²⁸

Nyomkeresés

A háború után annak rendje és módja szerint a Lovaregylet és az Ügetőverseny Egyesület dolgozói is átestek az igazolási eljárásán. Az üléseken és helyel-közzel a sajtóban is firtatták a Csongrádi ménes létrejöttének és a lovak kitelepítésének részleteit. Az Alagon lévő „csongrádi” lovak felügyeletével megbízott Hitch Róbert így nyilatkozott: „[...] amikor az üldözötték lovaikat a németek eltulajdonították s azok részére idomárt kerestek, - mivel, hogy számottevő magyar idomárok közül egyikünk sem akarta vállalni a lovak idomítását, - lakásomon SS tiszték jelentek meg s felszólították a lovak idomításának elvállalására. [...] Háromnapi

gondolkodási időt kérve ügyemet feltártam a magyar Lovaregylet vezetőségének, az üldözött versenyistálló tulajdonosoknak s más tekintélyes okos személyeknek, akiknek egybehangzó véleménye és tanácsa az volt, hogy engednem kell az erőszaknak s az idomítást vállalnom kell.”²⁹ „[...] Első állomásunk a bécsi versenytér volt, Freudenaub. Itt már az első napon észrevettem, hogy fogolyként kezelnek az istálló vezetői. [...] Pest felszabadulása előtt, ismételen megpróbáltam hazajutni, nem engedtek. A győzelmes orosz hadsereg közeledésekor parancsot kaptam: éjjel indulunk Stockeraub felé. [...] Stockerauból néhány napi ottartózkodás után tovább mentünk Csehszlovákiába. A versenyanyag nagy része betegen ért el új állomáshelyére. [...] Hazautazásom folyamán értesültem, hogy a Csongrádi ménes gyűjtőnévre összerabolt tenyészanyag a csehországi Písek nevű községben épségben, egészségesen került az amerikai megszálló hatóság kezébe. A díópusztai kancák közül kilencnek csikója született idegenben City és Árkász fedezőménektől.”³⁰

A Pénzügyi Központ fentebb már említett, hatvanas évekbeli jóvátételi tárgyalásai során Hitch, a legszakavatottabb kortánú újra nyilatkozott: „Amikor a front a főváros felé közeledett, a németek felszólították, hogy a Csongrádi ménes alatt szereplő összes lovat vezénylésük alatt szállítsam Nyugatra. A lovakat egyelőre ők vagonírozták be, két transzporttal. Az első szállítmány október 26-án indult [...], a második november 1-én vagy 2-án. [...] Mindegyik szállítmánnyal 6-6 SS katoná utazott. A 44 lovat egyelőre Bécsbe szállítottuk. [...] A telivérek április 5-ig maradtak Bécsben. [...] Tekintettel azonban arra, hogy megfelelő ember nem állt rendelkezésre, 27 lovat vittünk tovább, 17 telivér pedig Freudenauban maradt. [...] Kmüntnél (Gmündnél – D. A.) léptük át a csehszlovák határt és innen Hlubokáig mentünk, ahova május 5-án érkezünk. [...] A Turmac nevű ló Stockeraub után eltörte a lábát és Heicke agyonlőtte. Ugolín kanca kimúlt. [...] Engem Heicke kocsiával vitt a lovak után.”³¹

A bonni pénzügyminisztériumtól remélt kártérítésre Magyarország és már a szabad világban élő egykori lótenyésztők, ménestulajdonosok tucatja nyújtott be igényt. Elvben és gyakorlatban az időközben disszidált kérelmezőknek volt nagyobb esélye. Ezek a perek az NSZK különböző városaiban működő jóvátételi bíróságokon zajlottak. Érdekes módon a tárgyalótermek között szinte nem volt információáramlás, így a megkérdezett tanúk, a Csongrádi ménes egykori működtetői szépen rögtönöztek. Ezért nem is érdemes őket szó szerint idézni. Ernst Heicke több verzióban előadta és leírta, hogy a magyar versenylovakat Bécs-Freudenauból, Bajorország érintésével a csehszlovák Písekbe kísérte, ahonnan a lovakat az ő beleegyezése nélkül a híres Napajedlai ménesbe vitték tovább. Jelesül ez a helyszín biztosan helytálló volt, mert a háború után a magyar kormány innen (is) követelte vissza őket. Eredménytelenül.

A tanúkíhallgatásokból nem bontható ki egyértelműen, hogy miért ragaszkodtak a németek a magyar versenylovakhoz 1944 nyarán. Egy szempontból a Csongrádi ménes egyedülálló jelenség volt. Magyarországon kívül nem ment híre, a német sajtó nem írt róla, csak igen szűk körben tudhattak létezéséről. Írásos anyagok alig maradtak fenn róla. Heicke 1974-ben utódok nélkül hunyt el. Elképzelhető, hogy a lényeges részletek élete utolsó napjáig düsseldorfi lakásának íróasztalfiókjában lapultak.

24 MNL OL K 184/7244 cs. 14. tétel.

25 MNL CsML SzL V.1002.

26 MNL OL XIX-L-2-o 34.d.

27 Uo.

28 *Pest Megyei Hírlap*, 1969. szeptember 28.

29 MNL PML XVII.42 1.d. (Alagi Nemzeti Bizottság iratai)

30 *Kossuth Népe*, 1945. július 9.

31 Hitch Róbert eskühelyzeti igazolása. 1965. január 22.

MÁJER TAMÁS

Az Alagi Bőripari Szövetkezet története 1948-tól a rendszerváltásig

A kezdeti évek

Az Alag és Vidéke Bőripari Kisipari Termelő Szövetkezet 1948. december 23-án¹ alakult 7 fővel,² telephelye az egyik alapító, id. Sztrucska József Tisza utca 2. szám alatti műhelye volt.³ A további alapítótagok Miklecz Mihály, ifj. Sztrucska József, Nagy Sándor, Fábíán Lajos, Kovács János és Garai Sándor (mind szíjgyártók és nyergesek) voltak.⁴ A kis műhely hamarosan szűknek bizonyult, a szövetkezet először egy hajdani versenyistállót alakított át műhellyé a Posta utcában, majd 1951-ben a Mihály utca 1-be költözött. Még abban az évben egy bőrdíszmű és cipész részleget is létrehozta a Bem u. 20. szám alatt.⁵ Az időközben 60 főre duzzadt kollektíva 1954-ben iskolatáskákat,⁶ 1955-től pedig nyergeseket is készített, sokáig egyedülként a II. világháború utáni Magyarországon.⁷ A nyergesekből – a kommunista rezsim lósport-ellenessége miatt – bőven jutott exportra is. Tudjuk, hogy az 1957-es Budapesti Ipari Vásáron a kiállítók között volt a Ktsz,⁸ de nem maradt fenn adat arról, milyen termékekkel vettek részt a rendezvényen. Feltehető, hogy iskolatáskákat, lófelszereléseket, cipőket mutattak be (utóbbi gyártásáról egy '58-as hirdetésből⁹ tudunk), valamint futball-labdákat, amelyből 1960-ban már évi 4700-at terveztek készíteni.¹⁰ Az ötvenes évek végén mindjobban tért hódított a műanyag, így a szövetkezet egyre több PVC és műbőrből készült cikkel (diplomata táskákkal és óraszíjakkal) jelentkezett.¹¹ 1959 végén megvették a Felszabadulás (ma Fóti) út 16. szám alatti egykori Sejbál-villát, így az árutermelő egységet egy helyre tudták központosítani.¹²

Az 1960-as évek

Az 1960-as római olimpián Alag is képviseltette magát, ugyanis az Alag és Vidéke Bőripari Ktsz. készítette az öttusázók lószerszámaikat.¹³ A vállalatnál ekkor már 84 fő dolgozott. A négyfős nyeregrészleg nagyjából 130 nyerges készített évente, ezek túlnyomó többsége nyugati exportárúként¹⁴ valutát hozott az országnak. A tizenháromfős labdarészleg normája közel 8000 futball-, kézi-, kosár- és röplabda volt évente, ezek is nagyrészt exportra készültek.¹⁵ Hazai piacra gyártottak ugyanekkor – egyebek mellett – több ezer bevásárlótáskát is.¹⁶

A röplabda nem csak termék volt, a vállalat alkalmazottai magas szinten játszottak is vele. Első jelentős eredményük a férficsapat 2. helyezése volt az 1966-os OKISZ Kupán, amelyet

A szövetkezet hirdetése 1958-ban

két évvel később meg is nyertek. A csapat lelke – a korábban NB II-es játékos – Wittmann Endre nyerges volt. A női csapat az 1968-as kupa 2. helyezette lett.¹⁷

Az 1968-as gazdasági reformoknak is köszönhetően a főleg exportra termelő vállalat nyereséges volt, a 68-as évet 1 millió 175 ezer forintos nyereséggel zárták,¹⁸ a következő év pedig ennél is eredményesebben sikerült.¹⁹

Az 1970-es évek

A vállalat tovább nőtt, 1970 júniusában már 100 dolgozót foglalkoztatott, köztük 17 ipari tanulót. A tanulók közül sokan a szövetkezetnél maradtak, így az utánpótlás részben biztosított volt. Ám a valutatermelő lószerszámkészítő mestereknek, nyergeseknek, szíjasoknak, illetve a bedolgozó nyeregvázkészítőknek nem volt megfelelő utánpótlása még úgy sem, hogy pl. 1970-ben kilenc nyergestanuló végzett – mind alagi gyakorlattal.²⁰ Évente több száz nyerges adtak el, a holland és a nyugatnémet kereskedők csak az alagi termékeket fogadták el a külkereskedőtől.²¹ Az alagi export 90 százaléka irányult tőkés országokba. A jó hírnévnek köszönhetően szinte az összes kontinensről érkeztek megrendelések, Ázsiától Afrikán át Észak-Amerikáig. 1970 nyarán például 600 darab „alagi” futball-labdát indítottak útnak a közép-afrikai Kongóba (de rövidesen a labdarúgás bölcsőjébe, Angliába is történt szállítás).²²

1971-ben a vállalat Wittmann Endre munkáival (felszerelt lovaglónyereg, vadásztáska, fegyvertok, töltényöv, díszkulacs)

1 Váci Napló, 1968. október 11. 1.

2 Váci Napló, 1968. január 3. 1.

3 Pest Megyei Hírlap, 1970. június 9. 7.; Pandur József: Dunakeszi 25 éves krónikája. Kézirat, [Dunakeszi], 1969.

4 Váci Napló, 1973. november 21. 1.; Pandur, i.m.

5 Pandur, i.m.

6 Szabad Ifjúság, 1954. szeptember 3. 2.

7 Pest Megyei Hírlap, 1971. február 6. 6. Pandur, i.m.

8 Pest Megyei Hírlap, 1957. június 8. 3.

9 Pest Megyei Hírlap, 1958. március 18. 5.

10 Pest Megyei Hírlap, 1959. december 11. 2.

11 Pest Megyei Hírlap, 1959. december 17. 6.; Pandur, i.m.

12 Pandur, i.m.

13 Pest Megyei Hírlap, 1959. december 17. 6.

14 Népszabadság, 1967. szeptember 26. 8.; Esti Hírlap, 1967. szept. 25. 6.

15 Pest Megyei Hírlap, 1967. július 6. 6.

16 Pest Megyei Hírlap, 1967. június 20. 1.

17 Váci Napló, 1968. november 9. 1.

18 Váci Napló, 1969. február 28. 1.

19 Váci Napló, 1970. február 21. 1.

20 Pest Megyei Hírlap, 1971. április 27. 4.

21 Pest Megyei Hírlap, 1989. szeptember 22. 5.

22 Pest Megyei Hírlap, 1970. augusztus 6. 8.; Pest Megyei Hírlap, 1972. december 3. 11.

1964-ben Mihlecz Mihály oktatja nyeregkészítésre a szíjgyártó ipari tanulókat az Alag és Vidéke Bőripari Ktsz.-ben. (MTI fotó)

szerepelt a vadászati világkiállításon.²³ A folyamatosan növekvő termelésnek köszönhetően ebben az évben is szép nyereséget könyvelhettek el.²⁴

1972-ben az Alag és Vidéke Bőripari Ktsz. neve Alagi Bőripari Szövetkezetre változott.²⁵ Az egyre nagyobb volumenben termelő szövetkezet 1972-ben nagy, 5 millió forintos beruházásba, üzemház építésébe kezdett.²⁶ Az építkezés majdnem a röplabdások OKISZ Kupájába került, mert a munkálatok ideje alatt a játékosok nem tudták megtartani a mindennapos ebéd-szüneti edzésüket. Végül így is megnyerték a kupát, zsinórban ötödször.²⁷ Ebben az évben másik siker is született, mivel az alagi szövetkezet készítette a lovasfelszereléseket a müncheni olimpián szereplő öttusázó olimpikonjainknak.

Kis csúszással, 1973 januárjában átadták az új üzemépületet. A háromemeletes házban az első szinten a női és férfiöltöző, zuhanyozó és ebédlő kapott helyet. A második szinten a bőr-díszművesek, míg a harmadikon a nyergesek és a szíjgyártók dolgoztak.²⁸ A dolgozói létszám is nőtt, 1973-ban már 130 tagja volt a cégnek, amely ebben az évben a kiváló szövetkezet címet is elnyerte.²⁹ Nettó árbevételük nyolcvan százaléka – 15,5 millió forint – már exportból származott.³⁰ A következő évben átadták a szövetkezet röplabdapályáját,³¹ az edzések újból biztosítottak voltak.

A külföldi megrendelések mellett a hazai piac igényeire is figyeltek, 1974-ben például a hiánycikknek számító gyermekkocsihámok gyártását indították meg.³² A vállalat 1975-ben ismét kiváló szövetkezet címet nyert.³³ Közben egyre több terméket állítottak elő, 1976-ban csak futball-labdából 13 ezret varrtak.³⁴ Ennek ellenére 1977-ben mérleghiányról ad számot a sajtó, amelynek okai: termékszerkezet-átalakítás, a

kézműipari jellegű termékek alacsony termelékenységé³⁵ és a szokásosnak mondható anyaghiányok.³⁶ A probléma azonban átmenetinek mutatkozott, a következő évben már arról számolt be a megyei lap, hogy a szövetkezet „jól sáfárkodott a lehetőségekkel, eredményei biztatóak.”³⁷ A vállalat az évtized végére sem veszítette el azt a képességét, hogy a piaci (pontosabban a hiánygazdasági) igényeket felkutassa és kielégítse. A szocialista gazdaságban korántsem volt magától értetődő, hogy „az alagi bőripari szövetkezet különösen rugalmasan alkalmazkodik a vásárlói igényekhez.”³⁸

Az 1980-as évek

Az új évtized nem kezdődött jól. 1980-ban érezhető volt, hogy az ázsiai országok termelése erősen hatni fog a vállalat exportjára. A keleti országok olcsóbban, jobb minőségben és biztonságban tudtak alapanyagokat beszerezni, mint a bőrimportőr alagi szövetkezet,³⁹ az pedig sok megrendelőt nem zavart, hogy az alagi minőséget nem érték el a piacra lépő országok termékei.⁴⁰ Tovább nehezítette a termelést, hogy munkaerőhiány is fellépett, a '70-es évek közepének 150 fős dolgozói létszámához képest 1981-ben már csak száz ember dolgozott a szövetkezetben.⁴¹ És az a száz sem a keményvalutát hozó nyergesekből, szíjasokból tevődött ki. Egyre nagyobb súllyal nehezedett a szövetkezetre, hogy nem volt, aki az igényes (és jól fizető) munkákat elvégezze, 1981-re már csak egy szíjas maradt.⁴² A gondokat nem csökkentette az sem, hogy 1982 januárjában bevezették az ötnapos munkahetet. A lerövidített munkaidő sok helyen nem okozott termelési problémát, de az alagi szövetkezetben a kézimunkát igénylő folyamatokat nem lehetett gépesíteni.⁴³

A szövetkezet az évtized elején jóformán átállt a hazai piacra történő termelésre, 1982-ben a termelési érték 80%-a belföldön értékesített termékekből (tárcákból és táskákból) származott.⁴⁴ Ezeket a termékeket bemutatták az 1984-es Dunakeszi Művészeti Napokon is.⁴⁵ Az évtized közepére a dolgozói létszám a tíz évvel korábbihoz képest a felére, 122-ről 60 főre apadt. A szovjet labdaimport csökkenése miatt a bedolgozó labdavarrók munkája is veszélybe került,⁴⁶ majd 1988-ban – a labdagyártással együtt – meg is szűnt.⁴⁷ 1989-ben nyugdíjba ment a szövetkezet utolsó nyeregkészítője is. Két – a szakmát egykor Alagon tanuló – bedolgozó nyerges ugyan még vállalt munkát, de nekik már nem voltak tanulóik, utánpótlásuk.⁴⁸ Az Alagi Bőripari Szövetkezetre 40 év fennállás után ebben az állapotban köszöntött a rendszerváltás.

A cég a rendszerváltás után még évtizedekig működött, 2021 elején szűnt meg.⁴⁹

35 Pest Megyei Hírlap, 1977. augusztus 13. 3.

36 Váci Napló, 1977. szeptember 28. 1.

37 Pest Megyei Hírlap, 1978. augusztus 6. 5.

38 Monor és Vidéke, 1979. augusztus 4. 1.

39 Pest Megyei Hírlap, 1980. október 31. 5.

40 Pest Megyei Hírlap, 1981. július 7. 8.

41 Pest Megyei Hírlap, 1981. január 30. 5.

42 Pest Megyei Hírlap, 1981. február 1. 5.

43 Pest Megyei Hírlap, 1981. október 9. 5.

44 Pest Megyei Hírlap, 1982. július 30. 5.

45 Pest Megyei Hírlap, 1984. november 9. 5.

46 Pest Megyei Hírlap, 1987. augusztus 27. 8.

47 Pest Megyei Hírlap, 1988. április 15. 4.

48 Pest Megyei Hírlap, 1989. augusztus 15. 3.

49 <https://cegcontrol.hu/ceg/alagi-boripari-szovetkezet-vegelszamolas-alatt-10026177/>; <https://www.ceginfo.hu/ceg-adatlap/alagi-boripari-szovetkezet-1302050171.html> (Letöltések dátuma: 2021.11.28.)

23 Váci Napló, 1971. szeptember 2. 1.

24 Váci Napló, 1972. március 4. 1.

25 Figyelő, 1972. december 6. 14.

26 Váci Napló, 1972. október 17. 1.

27 Pest Megyei Hírlap, 1972. december 3. 11.

28 Váci Napló, 1973. március 7. 1.

29 Pest Megyei Hírlap, 1973. május 8. 1.

30 Világ gazdaság, 1973. november 30. 3.

31 Pest Megyei Hírlap, 1974. december 29. 6.

32 Pest Megyei Hírlap, 1974. február 7. 1.

33 Pest Megyei Hírlap, 1975. április 23. 1.

34 Pest Megyei Hírlap, 1976. január 9. 3.

VARGA ISTVÁN JÓZSEF

Az Alag-Dunakeszi Református Egyház története

10. rész, 1955-1959

Az 1955. január 6-án tartott presbiteri ülésen elfogadták Nagy Károly lemondását, helyére dr. Juhász Pétert (ügyvéd, járásbíró) javasolta az elnök. Január 24-én a Szakszervezeti Társadalombiztosítási Központ (SZTK) közölte, hogy Medgyesi János harangozó munkaviszonyát nem tudják megszüntetni, így még nem mehet nyugdíjba.

A július 7-i esperesi vizitációt követő ülésen többek között az alábbiakról volt szó: „Egyházi törvényeink szerint presbyteriumunk negyedrészt 3 évenként újra kell választani (megújítani). Ennek eleget téve a presbyterium sorsolás útján jelöli ki a leváltandó negyedrészt a következők személyében: Deák Pál gondnok, Szép Károly és Szabó Lajos. A sorsolás után a presbyterium egyhangú választással ismét az előbb kisorsolt presbyterek személyét választja meg. [...] Az elvi lélekszámra való hivatkozással (1.000) a presbyterium kéri létszámának 12-ről 16-ra való felemelését. [...] [Egyházközség járulékos beszédesei körzetek:] „Majorban: Kupai Gábor, Révdűlői: özv. Kovács Béláné és Szántó Antalné, Banktelep: Farkas János és Mecseki Dezsóné, Bp. főút: Barsi Lajosné, Alag: Szép Károlyné, Riszko Ferencné és Ároay Lászlóné, Dk.: Nagy Andrásné.” Az evangélikusok azon kérését, hogy a révdűlői imatermet [Liget utca 20.] – amikor a református egyház nem használja – igénybe vehessék, a presbitérium elfogadta.

A szeptember 1-jei presbiteri ülésnek egyetlen napirendi pontja volt: a templomépítés, vagyis a 80 fős imaház templommá alakítása. A meghívott Marosi Béla műépítést felkérték egy kb. 300 fős templom költségvetésének és vázlatos tervének elkészítésére. „[...] igen előtérbe helyezkedett a legmodernebb lapos tetű forma, amelynek lehet esetleg várszerű kiképzése is, a lapostetőnek formai elkülönítésére.”

Az 1955. szeptemberi és októberi események közül megemlítjük a révdűlői imateremben tartott műsoros szeretetvendégséget (amelyen a szigetmonostori 24 tagú énekhar szerepelt, és az igehirdetést Bécsi István szigetmonostori lelkipásztor tartotta), egy műsoros vallásos estélyt (amelyen az ígét Madarász Lajos főtiszt lelkipásztor hirdette, és amelyen a főtiszt 50 tagú énekhar is részt vett), valamint az evangélikusokkal közösen tartott reformáció emlékünnepeket.

Egy október 29-én kelt iratban Deme László esperes arra hívta fel a figyelmet, „hogy a lelkészi hivatal bélyegzőjében még mindig Alag szerepel az egyházközség neve gyanánt, holott a politikai község neve már régebb óta Dunakeszi.” Ezért felszólította az egyházközséget, „hogy valamelyik bélyegzőgyárnál [...] szíveskedjék új lelkészi hivatali bélyegzőt készíttetni Dunakeszi felirással”.

Konfirmandusok 1956-ban. Középen Balla István lelkész ül

1955. december 23-án így ült össze a presbitérium: Balla István, Deák Pál, Liptai István, Némái Sándor, Kupai Gábor, Szép Károly, Bodolai Lajos, Pálfi István, Zsiday István és Kiss Zoltán. Balla István lelkipásztor a testület figyelmébe ajánlotta „Barsi Ilona jelenleg még kiskorú testvérünk buzgó igyekezetét egyházközség fenntartása iránt, aki keresetéből egymaga 120.- ft. összeggel járult hozzá a fenti célhoz.” A presbitérium Barsi Ionát követendő példaként állította a hívők elé, és kiskorúsága ellenére teljes szavazati joggal felruházott egyháztagnak ismerte el. Időközben Marosi Béla műépítész elküldte az általa tervezett templom rajzait. Megalakult a templomépítési bizottság is Deák Pál, Bodolai Lajos, Egrý Ferenc, Dr. Juhász Péter, Liptai István, Szép Károly és Dr. Kiss Zoltán tagokkal.

Az 1956-os év első presbiteri ülését április 21-én tartották. A templomépítéssel kapcsolatban új fejleménynek számított, hogy a testület Marosi Béla után most Rassai Károlyt kérte fel, hogy készítsen tervrajzot és költségvetést az imaház templommá alakításáról. Az építész április 30-án megjelent a presbitérium előtt, és ismertette az általa benyújtott három tervezetet. A presbiterok, miután helyszíni szemle keretében megvizsgálták a lehetőségeket „felkérték, hogy a háromféle tervezet közül az I-es sorszámmal jelölt sátozott ternek megfelelő költségvetést dolgozza ki. [...] a szószék felőli fal bontás nélkül egyenesbe marad, egy kis tapéta lelkészi bejáróval; a torony feljáró belső részének orgona részére való kiképzése; a gyülekezeti terem falának jelenlegi helyén hagyása, tehát egy vonalba esik majd az iroda és a harangozó lakás falával, a templomcsarnok szószékes részének elváltására szükséges függőnytartó beépítése stb.” A presbitérium úgy látta, hogy az imaház templommá alakításának ügye most lépett a gyakorlati megvalósítás szakaszába, ezért azt közgyűlésen kívánta bejelenteni az egyházközség tagjainak.

Az esperes május 10-i levelében azonban óvatosságra intett: „Teljes mértékben örülök a presbitérium buzgóságának, mégis a már tett intézkedéseket kissé korainak tartom. [...] Megígértem legmesszebb támogatásomat, de természetesen anélkül, hogy ez garancia lett, vagy lehetett volna a felsőbb hatóságok állásfoglalására nézve. [...] holott világosan megmondtam: első egy kivihető terv és költségvetés, és csak azután jöhet az egyházi felsőbb tényezővel való tárgyalás, mely iránt jöreménységgel vagyok.”

A fenti levél érkezése után három nappal megtartották a közgyűlést, amelyen 130 egyháztagnak vett részt. Balla István lelkész tájékoztatta a megjelenteket a templomátalakítás ügyének állásáról, a lehetőségekről, és az esperes ígérétről, hogy „igyekezni fog közbenjárni a püspök úrnál”. Pozsonyi Béla bádogos mester figyelmeztetett, csökkenteni kell a bádogozás mennyiségét, hogy a vállalt összeg elfogadható legyen. Deák Pál gondnok kihangsúlyozta a még hiányzó kb. 70.000 forintnyi összeget, és szorgalmazta, hogy azt további felajánlások révén gyűjtsék össze. Ezután „a közgyűlés a bemutatott építési terveket egyhangúlag és nagy lelkesedéssel elfogadta, és hozzájárult az ennek alapján történő további intézkedések megtételéhez.” Újabb lelkes felajánlások is elhangzottak. Deák Pál gondnok az addigi adományai mellett vállalta az elektromos munkák elkészítését, és az ahhoz szükséges anyagok többségének megvételét is. Szép Károly az általa felajánlott összegzen felül az asztalos munkákban való részvételt ígérte.

Balla István lelkész a 2000 forintos adományát 3000 forintra emelte. Bodolai Lajos az építkezéssel kapcsolatos összes ügyintézését és beszerzést, Jakab Győző a villanszerelési munkáknál való segédkezést, dr. Kiss Zoltán pedig az üvegezési munkák elvégzését vállalta. Ezen a napon körülbelül 9000 forintnyi pénzüsszeg és társadalmi munka felajánlása történt. Idősebb Szép Károly azt javasolta, hogy az új épület homlokzatára a „Tebenned bízunk...” zsolttárkezdő sort kellene felírni. Rövidesen kiderült, hogy valóban nagy szükség van az önzetlen pénzadományokra, hiszen a bádigos munka végleges összege 15.915 (Marosi Endre bádigos mester), az ácsmunka 26.109 (Horváth Árpád ácsmester), a kőművesmunka pedig 57.209 forintra rúgott, amely az egyéb költségekkel, anyaggal együtt összesen 133.508 forintot tett ki.

Az 1956. július 11-i presbiteri ülésen a lelkész és a templomépítő bizottság tagjai tájékoztatták a presbitériumot az esperessel folytatott megbeszélések eredményéről. Ezek szerint az egyházmegyei Közalap csak ütemezett tervek alapján tudott kölcsönt folyósítani, így az csak a jövő évben volt várható. A kérvényben 36.000 forintot kellett szerepeltetni, amelyhez 10.000 forint közalapi segílyt lehetett kérni. Az esperes engedélyezte az egyházmegyei gyülekezetek felkeresését adománygyűjtés céljából. Szerinte ez nagyjából 5000 forintot biztosított volna. A fenti összegek, az addig felajánlott 80.000 forinttal együtt kb. 131.000 forintot tettek volna ki. Az elhangzottak alapján a presbitérium a templom építését a következő évre halasztotta.

Júliusban gyászolt az egyházközség: „Máté Sándor atyánkfia, aki csaknem 19 éven keresztül volt presbitere egyházközségnek, életének 61-ik évében, 36 évig tartó boldog családi élet után, 1956. július 21-én d.e. 9 órakor, hosszas betegség és szenvedés után meghalt.”

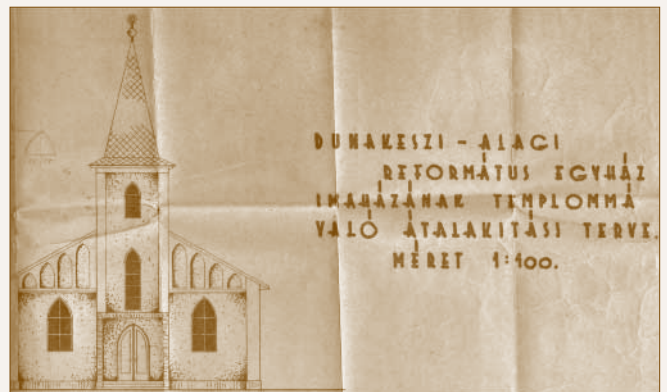
Az 1956. októberi forradalmi eseményekre nincs utalás sem a jegyzőkönyvekben, sem a levelekben. A november 4-i istentiszteleten elhangzó lekción, a galatákhöz írt levél 5. részének 1-9 verse, azonban kapcsolható az aktuális történelmi helyzethez: „Krisztus szabadságra szabadított meg minket, álljatok meg tehát szilárdan, és ne engedjétek magatokat újra a szolgaság igájába fogni. [...] Eddig jól futottatok: ki akadályozott meg titeket abban, hogy az igazságnak engedelmeskedjétek? Ez a félrevezetés nem attól van, aki hív titeket. Egy kevés kovász az egész tésztát megkeleszti.”

A következő, 1957-es év a január 26-án tartott presbiteri üléssel indult. Elhangzott, hogy a takarékbán 40.000 forint áll rendelkezésre az imaház templommá alakítására.

A presbitérium 1957-ben. Az ülő sor közepén Balla István lelkész

„Az átalakítással kapcsolatos megbeszélések során egy igen jó ötlet alapján Molnár Iván építész terve szerint az eddigi 160.000 Ft. költség helyett, kb. 85.000 Ft. költséggel is meg lehet építeni a templomot, még pedig úgy, hogy a tetőszerkezetet úgy hagyják, ahogy ma van, a tornyot pedig ennek folytatásaként nem az utca felé, hanem a szomszéd telek irányába építik meg.” Molnár Iván dunakeszi építész (Molnár Sándor nyugalmazott református lelképásztor fia) műleírásában kifejtette: „Az építkezés jellege csak javítási és átalakítási jellegű [...] A terven jelzett közbenső falak lebontásra kerülnek úgy, hogy egy nagyterem lesz kiképezve. A szélső főfalak [...] szintén le lesznek bontva és megfelelő alapozás után újra felépítve. [...] Az utcai homlokzaton jelenleg rendszertelenül elhelyezett ablakok helyett 6 db. egyenlő osztótávolságra elhelyezett 1.00/2.20 m méretű ablak lesz beépítve. Az így javított és átalakított épület az átalakítás után a következő helyiségekből fog állni: 1 nagy gyülekezeti helyiség [templom], 1 irodahelyiség, 1 konyha, 1 kamra.” A presbitérium jóváhagyta a - tervek szerint - 3-4 hónapig tartó átalakítás megkezdését.

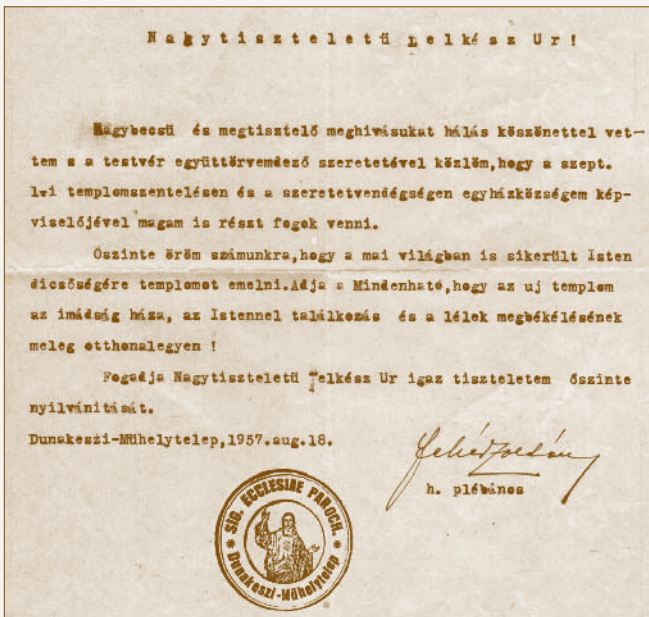
Az imaház templommá alakításának terve 1957 februárjából

Február 25-én megjött a templomátalakítási engedély a Járási Tanács műszaki és ipari csoportjától, március 27-én pedig a Pest Megyei Tanács Város és Községgazdálkodási osztálya a toronyépítéshez is hozzájárult. A május 19-i bejegyzések szerint az építkezéshez addig beérkezett az „Országos Ref. Közalaptól: 7.000 Ft., gyülekezeti tagoktól 66.481 Ft., anyagból [eladás] 4.322 Ft., gyülekezetektől 7.997 Ft., egyházközségi pénztárból 5.000 Ft.”, összesen 90.801 forint. Az addigi összes kiadás 87.747 forint volt. „Fizetendő még: 26.766 Ft. Fedezet: 10.000 Ft. postatakarékban.”

A július 4-i presbiteri ülésen bejelentették, hogy néhány telket eladtak Neumann Ödön dunakeszi lakosnak, míg a Mörkl Józsefné és társai tulajdonát képző, a templommal szomszédos telket megvásárolták. Az építkezés gőzerővel zajlott. Balla István lelkész arra kérte a presbitériumot, hogy a még hátralevő munkálatokat társadalmi munka formájában végeztesse el, amelyben ő maga járjon elől jó példával, mivel a templom valójában kész.

A templom szentelési ünnepélyére küldött meghívókra sorra érkeztek a válaszok, amelyekben elfogadták az invitálást. Részlet a szokolyai tiszteletes, Rohonczy János leveléből: „Kedves Pistám! Nagy meglepődéssel és örömmel olvastuk kedves leveleteket és még nagyobb meglepődéssel és még nagyobb örömmel néztük a kész templomról a szép fényképet. [...] Hamar és nagyon szépen cselekedtetek mindent. Annyira, hogy így már nem is lehet! Nem is ti cselekedtetek. A 127-ik zsolttár ezt mondja: Ha az Úr nem építi a házat, hiába dolgoznak azon annak építői!” Az eseményre elfogadta a meghívást a dunakeszi katolikus plébániák több-

sége is: a Szent Mihály Plébániát Pintér József világi elnök, a gyártelepi Jézus szíve Plébániát Fehér Zoltán helyettes plébános képviselte.

A műhelytelepi katolikus plébánia válasza a meghívóra

A templomot Deme László esperes részvételével 1957. szeptember 1-jén szentelték fel. Az ünnepély és az azt követő hálaadó istentisztelet után az egyházközség ebéden látta vendégül az egyházmegye képviselőit a Szent István úti Szalay-féle vendéglőben.

A templomszentelés képei

Az új templom

Október 6-án „múсорos-vallásos estély” és szeretetvendégség zajlott dr. Tánzos Dezső isaszegi lelkipásztor szolgálatával, 31-én pedig reformációs emlékünnepség az evangélikus testvérekkel. Egy november 21-én kelt levél szerint, amely a Budapesti Református Theológiai Akadémiáról érkezett: „A műhelytelepi szolgálatokat Héder László III. és Cseri Kálmán I. éves hallgatók fogják ellátni.”

1958. január elsején Balla István lelkipásztor igehirdetésében természetesen a templomépítésről is megemlékezett: „[...] gyülekezetünk a sok nehézség között is évtizedes álmát, sokak imádságos vágyát valóra válthatta, felépülhetett az alag dunakeszi ref. egyház első temploma. Ez a templom mindennél ékebb bizonyossága annak, hogy bizony csodálatos hatalmú az Úr, akinek kegyelme és hűsége kiterjed erre az egész földre. Ebbe a templomba beleépült minden igazán hitből fakadó áldozat, legyen az akár készpénzben, akár önkéntes munkában történő áldozat. E templom építésénél hitéből vizsgázott a gyülekezet s mondjuk meg: jó eredménnyel! A templom felépült! A templomépítésre készpénzben kifizetett összeg 128.236 for. 37 fill.” A lelkipásztor kiszámította, hogy a meglévő anyagokat és az önkéntes munkát is beszámítva a templom több mint 200.000 forintba került. „Hálás örömmel jelenthetem, hogy templomunkra nincs egy fillér tartozásunk sem, sőt lehetséges lett a templom mellett levő 423 négyszögöl területet is megovásárolni egyházunk részére.”

Az Egyetemes Konvent Elnökségéhez intézett február 20-i levélből azonban kiderül, hogy: „a templom építés még koránt sem fejeződött be. A templom belsejében a padlózat rendbehozatalánál, a belső berendezés pótlásánál, harang beszerzésénél még sok a tenni való. [...] Tisztelettel kérjük az elmaradt templomépítési munkálatok és kerítés céljára 10.000 Forint rendkívüli segély kiutaltatását.” Áprilisban az is felmerült, hogy a templom alsó ab-

laksorát ornament üvegre cserélik ki, mivel az ottani homályos üveg nem felelt meg rendeltetésének. Elfogadták Lászik Ferenc kőműves kerítésépítésre tett költségvetését is.

Egy korábbi, január 16-i presbiteri ülésen elhangzott, hogy „a műhelytelepi imaház helyiségét tulajdonosa visszakarta, és kéri a presbyteriumot, hogy az imatermet lehetőleg mielőbb ürítse ki.” A testület azt a határozatot hozta, hogy mivel az imatermet a műhelyi Üzemi Bizottság helyezte át jelenlegi helyére (Liget utca 20.), ezért ezen ügyben ugyancsak az Ü.B. tartozik intézkedni.

Egy június 12-én kelt esperesi levélből Balla István lelkész házasságkötéséről értesülhetünk: „Megházasodásoknak nagyon örülök, igen okosan tettétek.” A presbitérium június 13-án „Balla Istvánné nagytiszteletű asszonynak az alagi gyermek-biblia-órák megtartására a felhatalmazást megadta.”

Az 1958. június 22-én tartott kamaraesten szereplő művészek a templom kerítésének megépítésére ajánlották fel játékkukat. Az építéssel kapcsolatban a későbbiekben egy érdekes bejelentés is történt: „Alulírott értesítem az Egyházközség elnökségét, hogy a kerítéssel kapcsolatban felmerült problémák miatt, presbiteri tisztségemről a mai napon lemondtam. Dunakeszi, 1958. nov. hó 15. én. Némái Sándor” Némái presbiter lemondását rövidesen elfogadták, helyére Barsi Lajost hívták be.

Július 15-én Balla lelkész bejelentette, hogy egészségügyi okokból háromheti szabadságot kapott az esperestől. Helyettesítésére a gyülekezethez tartozó két nyugdíjas lelkészt, Tóth Jánost és Molnár Sándort kérte fel.

A december 7-én rendezett műsoros vallásos esten kitett perselyben összegyűlt pénzt Somogyi László ötödéves teológiahallgató tanulmányaira szánták. Somogyi szeptember óta heti két alkalommal szolgált a gyülekezetben, ahogy írták: „az ifjúság körében igen áldott munkát végez.” December 21-én a révdülői imaházban (Liget utca 20.) karácsonyfa-ünnepélyt és szeretetvendégséget tartottak.

Az 1959. január elseji prédikációban elhangzott: „[...] Bár sok esetben engedetlenek és erőtlének voltunk, az 1958-as évre kitűzött célunkat jó részben elértük.” A tiszteletes beszámolt a vásárolt telek és templom bekerítéséről (21.443 Ft), továbbá arról, hogy – hála az áldozatos adományoknak és a közalapi támogatásnak – az egyházközségnek nincs tartozása, 2000 forint maradvány van a pénztárban. Az 1959-es választói névjegyzékből kiderül, hogy Balla István lelkész feleségével a Hárs köz 4. szám alatt, Tóth János nyugalmazott lelképásztor pedig a Hámán Kató (ma Batthyány Elemér) utca 9-ben lakott. Balla lelképásztor éves jövedelme (fizetés, lakbér, stóla) 11.040 forint volt. A harangozó

Balla István lelkész

illetménye 1440 forint, Somogyi László teológus-hallgató évi 2700 forintot kapott. Az egyházközség rezsijét 3370 forintra tervezték.

Esküvő az új templomban

Májusban Liptai István presbiter lemondott a pénztárosi tisztségről, így június 7-re összehívták az egyházközségi közgyűlést. 80 egyháztagnak részvételével presbiterre választották Balogh Zsigmondot, és egyben megbízták a pénztárosi teendők ellátásával. Pótpresbiter lett Borbás Sándor, ifj. Sallai József és Pénzár János. Deák Pál gondnokot beválasztották az Egyházmegyei Tanácsbírói Karba.

1959 júniusában Tóth János, az egyházközség korábbi, nyugalmazott lelkésze, aki egy idő óta az Istentiszteleteken – önkéntes felajánlással – a kántori teendőket ellátta, azt kérte, hogy a néhány esetben részére adott segílyt az egyházközség havi járandóságként folyósítsa. A presbitérium azonban nem szavazta meg az önként vállalt kántori szolgálat havi díjazását. Tóth János ezért jelezte: „[...] az alagi egyház-községnél betöltött kántori tisztségemről 1959. június hó 30-val visszavonhatatlanul lemondok.” A presbitérium elfogadta a lemondást, és 200 forint rendkívüli segílyt szavazott meg volt lelkészeinek.

Augusztus 23-án műsoros vallásos estet rendeztek, hála adva az új kenyérért. Igét az új esperes, a Deme Lászlót váltó főtí Madarász Lajos hirdetett. Madarász nagyon jó kapcsolatot ápolt a dunakeszi közösséggel, különösen Balla István tisztelettel. Az esperes és felesége a Balla házaspár 1959 szeptemberében született első gyermekének keresztszülői lettek.

Az 1959. december 3-i presbiteri ülésen Deák Pál gondnok szolgálata alóli felmentését kérte. Balla lelkész a következő szavakkal méltatta a leköszönő gondnokot: „Ő örökre beírta magát egyházközségünk történetébe a templomépítésnél végzett felejthetetlen munkásságával és áldozatkészségével.”

Deák Pál gondnok és Balla István lelkész aláírása az egyházközség pecsétjével.

A cikkben felhasznált idézetek, adatok és képek a Dunakeszi Református Egyházközség irattárából származnak.

Bohunka Lajos jegyző előléptetésére vonatkozó főszolgabírói irat felolvasása a képviselő-testület ülésén 1939-ben

Az 1878. szeptember 30-án született Bohunka Lajos – Püspökhatvanban töltött jegyzőgyakornoki évek után – 1900-ban lépett Dunakeszi szolgálatába. Évekig segédjegyzőként, pénztári ellenőrként, ellenőr aljegyzőként, majd első aljegyzőként dolgozott. Az 1920-tól 1943-ig viselt főjegyzői hivatali ideje alatt a helyi közélet ikonikus alakjává vált. Az alábbi forrás Bohunka 42 évnyi szolgálati időt követő – főszolgabírói előterjesztés alapján történő – előléptetéséről szól. A rendelet felolvasása után a jegyző elhagyta a termet, hogy a képviselők nyíltan megvitathassák az előterjesztést. A testület szószólója Bajnok Géza¹ volt.

„Olvastatott Vác járási Főszolgabíró Úrnak² 4773/kg.-1939 számú rendelete Bohunka Lajos vezető jegyző előléptetése tárgyában.

Bohunka Lajos vezető jegyző Főszolgabíró Úr fenti számú rendeletének felolvasása után kijelenti, hogy Ő a közigazgatási pályán közel 42 éve működik, amely idő alatt ellene fegyelmi eljárás nem volt folyamatba téve, büntetve egy esetben sem volt.

Minthogy a jelenlegi képviselőtestületben van még néhány úr, kik a képviselőtestületnek megszakítás nélkül több évtizedes tagjai, de vannak olyanok is, kiknek szülei hosszú időn keresztül bíró, esküdt vagy községi képviselőtestületi tagok voltak és így ismerték és ismerik vezető jegyzőnek 39 éves dunakeszi működését, és kéri a képviselőtestületet, mondjon őszinte véleményt még akkor is, ha az személyére nézve nem kedvező, de dicséretet sem kíván, mert mint jegyzőnek és magyar embernek kötelessége a haza, a magyar nemzet és a lakosság boldogulása érdekében önzetlenül dolgozni.

Tisztelettel bejelenti, hogy az előléptetése folytán beálló fizetés különbözet az 1939. évi költségvetésben 1939. évi július hó 1-étől fel van véve, melyet Alispán úr³ és a Miniszterközi Bizottság jóváhagyott. Ezek után, mielőtt az ügy tárgyalásának időtartamára elhagyná a termet, felkéri Szentés Rezső⁴ adóügyi jegyző urat, hogy ügyének tárgyalása alatt előadói tisztségben helyettesítse.

1 Bajnok Géza 1887-ben született Dunakeszin, édesapja Bazsanth Vince tanító volt. Apai példára ő is pedagógiai pályára lépett. Tevékenysége országos jelentőségű volt: több tankönyvet írt, amelyek a kor legkorszerűbb nevelési elvei alapján készültek, ezeket a két világháború között széles körben használták a népfőiskolákon. Idővel országosan is elismert pedagógus lett, amelynek jeleként a harmincas évek közepén Wodianer-díjat kapott. Édesapja halála után kinevezték a Római Katolikus Elemi Iskola (ma: Krisztus Király Római Katolikus Általános Iskola) igazgatójának, majd a harmincas évek derekán a Váci járás tanfelügyelője lett. Pedagógiai munkássága mellett kántorizált. E téren is kiemelkedő alkotott, egyházzenei és kántori művei a kor kedvelt darabjai voltak. Ennek elismeréséül az Országos Kántori Egyesület (Cecilia Egyesület) alelnökévé választották, amely megisztelő funkciót haláláig betöltötte. A kántorságon és a tanításon felül aktív szerepet vállalt a közéletben. 1935 körül Szentés Rezsővel társszervezője volt a Dunakeszi Hitelszövetkezetnek, amely a helyi parasztnak telek és gépek vásárlására adott kölcsönt. Az 1940-es évek elején megkapta a legnagyobb nem egyházi személynek adható pápai kitüntetést, a „Pro Ecclesia et Pontifice” érdemkeresztet, amelyet a háborús körülmények miatt nem tudott átvenni. A szovjet megszállás után a kitüntetés miatt a kommunisták B-listára tették, ezért nem folytathatta a tanítóságot. Életének majd utolsó két évtizedében, egészen haláláig a Szent Mihály-templom kántoraként dolgozott. Bajnok Géza 1963-ban halt meg, sírja a dunakeszi temetőben található.

2 Dunakeszi ebben az időszakban Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye Váci járásába tartozott. A főszolgabíró 1945 előtt állt a járások élén.

3 A nemesi vármegyét vezető főispán helyettese, a vármegye közigazgatási vezetője.

4 Szentés Rezső 1893-ban született. 1908-tól jegyzőgyakornok, majd jegyzősegéd, 1917-ben harmadik aljegyző, 1920-ban adóügyi jegyző lett Dunakeszin. Az első világháborúban a szerb és az olasz fronton harcolt, hadapróddjelölt őrmesterként szerelt le. Kis Ezüst Vitézségi Éremmel tüntették ki.

Bajnok Géza képviselőtestületi tag örömeinek ad kifejezést, azért, hogy Bohunka Lajos vezető jegyző előléptetési ügye a képviselőtestület elé került tárgyalásra, mert így alkalma nyílt a képviselőtestületnek főjegyzője iránt érzett szeretetét és ragaszkodását nyilvánítani.

Vallásos, hazafias lelkületével mindenkor példaadója volt községünk lakosságának.

A háború alatt az Ő vállán volt az összes nehéz rendeletek végrehajtása.

Az Ő vezetése és irányítása alatt községünk óriási módon fejlődött.

A világháború után nagy gazdasági leromlás és a forradalom romboló szellemi hatásának ellenére is a községünkben az újjáépítő munka lendületes fejlődésnek indult. Az ő személyének köszönhető elsősorban a MÁV Főműhelytelep⁵ majd 1000 embert foglalkoztató letelepülése, amely lakosságunknak élet lehetőséget nyújtott. Ugyancsak az Ő személyi kapcsolatainak tudható be községünkben az Oceán konzervgyár⁶ létesítése, amely ma már európai viszonylatban is jelentős eredményekkel, terjeszti a magyar föld terményeit és ezáltal községünk gazdáközösségének alkalmas teret nyújtott terményeinek értékesítésére.

Az Ő fáradhatatlan munkájának köszönhető községünk villanyvilágítással való ellátása.

A világháborúban elesett hősök emlékét megörökítő hősi szobor,⁷ amely kiváló művészi alkotás, az Ő fáradozásának eredménye.

Alig indult meg a népművelési mozgalom, felismerve annak nagy fontosságát, községünk volt az első, amely impozáns emeletes kultúrházat⁸ létesített az Ő kezdeményezésére és tevékenységével.

Ugyiszintén fáradhatatlanul működött közre, hogy községünk egyházi, tanügyi intézményei lépést tarthassanak a község lendületes fejlődésével. Segítő munkálkodásának köszönhető emeletes iskolánk, óvodánk, Napközi Otthon létesítése és templomunknak folyamatban lévő nagyarányú építése. Alkotó és hozzáértő munkájával úgy a képviselőtestület, mint a lakosság legnagyobb elismerését, ragaszkodását és szeretetét érdemelte ki, miért is indítványozza, hogy a képviselőtestület egyhangú lelkesedéssel aláhúzza véleményezze Bohunka Lajos vezető jegyző előléptetésének előterjesztését.

Bajnok Géza szavait a képviselőtestület kitörő éljenzéssel és egyhangú lelkesedéssel fogadta.

Ezek után az előadó főjegyző helyettes előterjesztést tesz a képviselőtestülethez. Bohunka Lajos vezető jegyző előléptetése ügyében, mire a képviselőtestület a következő határozatot hozta.

5652. kg./58 kgy/1939. sz. Határozat

A képviselőtestület egyhangú lelkesedéssel és egyhangú határozattal javasolja, illetve véleményezi Bohunka Lajos községi vezető jegyzőnek a VII. fizetési osztályba való előléptetését.”⁹

Közreadta: Kerekes Dóra

5 Dunakeszi-Gyártelep

6 Az „Oceán” konzervgyár 1917-ben települt Dunakeszire. (Erről bővebben ld. Kerekes Dóra: Az „Oceán” Magyar Konzervgyár és Kereskedelmi Rt. dunakeszi gyárának története (1917–1945). In: *Dunakeszi története II. 1910–2017.* Kerekes Dóra (főszerk.). Dunakeszi, 2018. 151–177.

7 A ma a Tánicsics és a Szent István utca kereszteződésében álló szobrot 1928-ban emelték.

8 Az egykori községi, majd Petőfi Kultúrház, ma a Járásbíróház épülete a Fő út 24. sz. alatt.

9 MNL PML V. 1031. C 7. kötet 280–282.

KERÉKES DÓRA

Zubovits Fedor lovas kalandja Alagon

„Hogy mi volt Zubovits? Kalandvágó őseember, aki négy-öt évszázaddal elkésett, Kinizsi Pál idejében talán országalapító is lehetett volna, de mindenestre híres ember.”
(Nemeskéri-Kiss Sándor)¹

Zubovits Fedor huszárkapitány, úrlovas, feltaláló, vadász, „sportsman”, diplomata, publicista és párbajhős – igazi Krúdy-regénybe illő alak, olyannyira, hogy Krúdy Gyula több írásában is megjelent.² Hosszú és kalandos élete során 1906 és 1908 között Alagon élt, a lóversenyzés Mekkájában. Kijárt a versenyekre és tapasztalatait egy terjedelmes tanulmányban foglalta össze, amelyet memorandum formájában az Országgyűlés elé terjesztett.³ Az iromány az angol zsoké és tréner megadóztatását, a lóverseny „honfűsítését” helyezte fókuszpontjába.

Ki volt Zubovits Fedor?

Zubovits Fedor (becenevén: Fodri) 1846. október 29-én, 175 évvel ezelőtt született a Hont vármegyei Felsőtúron (ma: Horné Turovce, SK).⁴ A lengyel származású család 1794-ben telepedett le itt – Fedor nagyapja – Zubovits József révén, aki Tésai Foglár Imre alispán lányát, Zsuzsannát vette feleségül.⁵ Fedor édesapja, Zubovits (II.) József (1812–1861) és testvére, István 1840-ben kaptak magyar indigenátust. Zubovits József Okolicsányi Szidóniát vette feleségül.⁶

Zubovits Fedor Vácon, a piaristák gimnáziumában tanult, ahol így emlékeztek meg róla: „...mokány magyar gyerek volt mindig, ki mindnyájunk félelmetes tiszteltét bírta bátorsága és erélyéért.”⁷ Már ekkor megmutatkozott tettekkészsége, intelligenciája és vezetői képessége. Innen Bécsbe került, az 1859/1860-as tanévben a Theresianumban tanult.⁸

1862-ben kezdett szolgálni a közös (osztrák–magyar) hadseregben, ahol 1869. október 21-én 25/158-as rangszámmal alhadnagyi kinevezést kapott. Ettől kezdve – kisebb-nagyobb

megszakításokkal – katonai pályán maradt, előbb főhadnagyi, majd századosi rangban.⁹ A tűzkeresztségen – valószínűleg – 1866-ban, a königgrätzi csatában esett át. 1872-ben Iszmail egyiptomi kedive (alkirály) kormányzójának, a szintén lengyel származású Szefer pasának¹⁰ a szolgálatába állt. Ezt követően rendszeres látogató volt Afrikában.

Zubovits Fedor fiatal huszártiszt korában

Kora minden – általa fontosnak ítélt – háborújában részt vállalt: harcolt Garibaldi oldalán a pápai sereg ellen,¹¹ részt vett török oldalon az oroszokkal folytatott 1877/78-as hadjáratban. Plevnánál megsebesült és fogságba esett. Ezt követően Bosznia okkupációjában vállalt feladatot, majd a spanyol polgárháborúban harcolt.¹² 1893/94-ben Szudánban járt, ahol egykori tisztársát, Rudolf Slatint és más keresztényeket kívánt megmenteni. Akciója azonban sértette volna az angolok afrikai érdekeit, így a huszárkapitány nem járt sikerrel.¹³

9 Szathmáry, 2014.

10 Szefer pasa, eredeti nevén Władysław Kościelski (1829–1895), korábban a porosz hadseregben szolgált. A felettesével, Kleist-Retzow generálissal folytatott illegális párbaj miatt hazája elhagyására kényszerült. Előbb I. Abdul-Medzsid oszmán szultán (1839–1861), majd utódja, Abdul-Aziz (1861–1876) szolgálatában állt. Utóbbi az egyiptomi kedive udvarába küldte kémkedni, de ott leleplezték. Iszmail kedive a szolgálatába fogadta. Az alkirály bukását követően Stájerországban, Bertholdsteinben élte életét, és utazott a kontinensen. *Szefer Pasha's Career*. In: *San Francisco Call*, 1895. április 21. 23.

11 Kazareczki, 2019.

12 Kelemen Ferenc: *Szárazföldi torpedó – a Zubovics-féle 1908M akna*. In: *Haditechnika*, (2014) 3. sz. 67.

13 Latinovits Géza: *Magyarok a khedive előtt*. In: *Vasárnapi Ujság*, 1895. április 21. 250–252.; *Zubovics Afrikában*. In: *Pesti Hírlap*, 1894. március 2. 11.; *Zubovits Fedor afrikai expedíciója*. In: *Pesti Hírlap*, 1894. március 14. 10. stb.

1 Nemeskéri-Kiss Sándor: *Pipaszó. Derűs emlékek egy változatos életből, amit az ember el nem felejt, egyszer volt... röptében stb. szerzőjétől*. II. kiadás. Bp., Dr. Vajna és Bokor, 1941. 118.

2 ¹⁸ Krúdy Gyula: *A tegnapok ködlovagjai. Zubovics Fedor, aki Pesten is oroszánokra vadászott*. In: *Világ*, 1925. július 19. 15.; Krúdy Gyula: *Országos becsületbíró*. In: *Magyarország*, 1932. szeptember 11. 1–3. stb.

3 *Népszava*, 1906. május 29. 9.; *Budapesti Hírlap*, (1906) 151. sz. VII. sz. melléklet, 4–5. (Zubovits tanulmányában azt állítja, hogy azért telepedett le Alagon, hogy közelebbről tanulmányozhassa a futtatás szabályait és annak káros formáit.)

4 Kazareczki Noémi: *Lovagias afférok és peres ügyek Zubovits Fedor huszárkapitány életében*. In: *Archívnet*, (2019) 4. sz. <https://www.archivnet.hu/lovagias-afferok-es-peres-ugyek-zubovits-fedor-huszarkapitany-eletemben> (L.i.: 2021. november 3.)

5 Reiszig Ede, dr., ifj.: *Hont vármegye és Selmecbánya sz. kir. város*. In: *Magyarország vármegyéi és városai. Magyarország monográfiája*. Szerk. Dr. Borovszky Samu. Bp., Országos Monografia Társaság, [1906] 453.

6 *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch*. IV. kötet. *Der Adel von Ungarn sammt den Nebenländern der St. Stephans-Krone*. Bearb. von Géza von Csergheő. Nürnberg, Verlag Bauer und Raspe, 1893.

7 Szathmáry István: *Zubovits Fedor huszár kapitány története. 1846–1920*. 1. rész, 2014. december In: <https://turkinfo.hu/aktualis/zubovits-fedor-huszarkapitany-tortenete-1846-1920-1-resz-szathmary-istvan/> (L.i.: 2021. november 3.)

8 Gemmel-Flischbach, Max, Freiherr von: *Album des kaiserl. königl. Theresianums (1746–1880)*. Wien, Verlag der Buchhandlung von Moritz Perles, 1880. 171.

Eközben más bravúrokra is képes volt. 1874-ben egész Európa Zubovitsnak szurkolt, amikor Adolf Bäuerle bécsi istállótulajdonos *Caradoc* nevű lovával 190 óra alatt lovagolt Bécsből Párizsba – új csúcstét felállítva a távlovaglásban.¹⁴ 1879. március 11-én ladikjával a nagy szegedi árvízben mentési munkálatokat végzett.¹⁵

Zubovits Fedor Párizsban 1874-ben

1890 és 1900 között a nagyverőcei Migazzi kastélyt bérelte a váci püspökségtől.¹⁶ Majd Triesztbe költözött, itt Barcola városrészben élt, de rendbe hozta a Kressich erődöt, ahol gazdag magángyűjteménye nyert elhelyezést.¹⁷ Felesége, Stotz Livia halála miatt 1906-ban visszatért Magyarországra, és Alagon telepedett le. 1908-ban Visegradra költözött és itt élt egészen 1920-ig. Bélrákban hunyt el – hosszú betegség után – a 17. számú katonai kórházban. A Kerepesi úti temetőben helyezték örök nyugalomra. Sírját 1955-ben számolták fel.¹⁸

Zubovits Fedor nevéhez számos találmány is kapcsolódik. Vagyonát a szárazföldi torpedónak köszönhetette,¹⁹ de soha nem tagadta meg lovas múltját sem. Az úszónyereg felfedezésével könnyebbé vált a lovas egységek átkelése a téli, hideg vízű folyókon is.²⁰ A vasúti közlekedés biztonságának növelése érdekében alkotta meg az akusztikus vészféket, amelyet a szemaforok gyakori meghibásodása miatt bekövetkező balesetek kiküszöbölése érdekében fejlesztett ki.²¹ Sokat kísérletezett robbanószerekkel és robbantási technikákkal, erről 1883-ban könyvet is írt (*Az új robbantástechnika*).

„Hullámlovaglás” Alagon – Zubovits és a lóverseny

A nyughatatlan, kalandvágyó, öntörvényű, büszke és hatalomvágyó ember hatalmas lelki energiával és akarattal

Zubovics lova „Nograd” az uszó-készülékkel.
(Bölcsh fényképe után.)

rendelkezett, ugyanakkor úgy érezte, hogy köteles gondoskodni családjáról, népéről, országáról. Fontosnak tartotta, hogy a közügyekben részt vállalhasson. Zubovits Fedor pályafutását végigkövetve jól látható, hogy rendszeres időközönként szüksége volt olyan ügyekre, amelyek személyét a közvélemény érdeklődésének homlokterébe helyezték. Jó viszonyt ápolt a sajtóval, maga is többször publikált, és sokszor karolt fel olyan ügyet, amely eleve a korabeli média kedvelt témája volt.

A lovaglás és a lóverseny nem volt számára ismeretlen terep. Tudjuk, hogy 7 évesen már kiválóan lovagolt, olyan lovakat is megült, amelyeket sokszor a képzett lovasok sem. 1870-ben pedig indult a csabandai lóversenyen, ahol az akadályfutásban második helyezést ért el *Coquette* nevű lovával.²² A korabeli társadalmi élet elengedhetetlen színtere volt a lóverseny, így Zubovits is rendszeresen kijárt a zöld gyepre. Ezáltal pontos információi voltak arról, hogy a hazai közvéleményt az egyszerű emberektől egészen az arisztokratákig, nem beszélve a sajtóról, erősen foglalkoztatta a hazai zokéképzés ügye.

A magyar lovas versenyzők képzése már a lósport magyarországi megindításakor is felmerült. A Nemzeti díj 1830-as megalapításakor feltételül szabták, hogy „*e versenyben a lovas született magyar legyen*”.²³ Ekkor az elképzelés még nem valósulhatott meg, az 1867 után új lendületet vevő magyarországi lóversenyzést pedig az angol trénerok és zokék uralták. A lósport „honfiúsítása” azonban nem merült feladásbe: az alagi tréningtelep létrehozását követően, 1892-ben az Osztrák Jockey-Club és a Magyar Lovaregylet határozatot hozott, miszerint „*a belföldi lovászfűúknak jockeyvő [zokévó] való kiképzésükre a versenyekben tágabb teret nyitnak*.”²⁴ Itt már nemcsak elv, de tett is következett: az 1894. versenyévben, az alagi pálya szeptemberi és novemberi meetingjei alkalmával 2-2 versenyszámot magyar zokék számára írtak

14 *Fővárosi Lapok*, 1874. november 14. 1138.

15 *A Hon*, 1879. március 10. 1.; *Pesti Hírlap*, 1879. március 10. 4. stb.

16 Reiszig Ede, dr.: *Nograd vármegye községei*. In: *Magyarország vármegyéi és városai. Magyarország monográfiája*. Szerk. Dr. Borovszky Samu. Bp., Országos Monografia Társaság, [1911] 93.

17 *A trieszti erődök és Zubovics*. In: *Pesti Hírlap*, 1904. május 18. 12.

18 Kazarczki Noémi: *Egy világhírű utolsó „bevetése”. Zubovits Fedor (1846–1920) kapitány szerepe az I. világháborúban*. In: *Pálócfdél*, (2016) 2. sz. 81.

19 Kelemen, 2014. 66–72.

20 *Zubovics dunai bravúroja*. In: *Fővárosi Lapok*, 1877. február 27. 231.; Mayer I. Arno: *Zubovics uszó-készüléke lovak számára*. In: *Magyarország és a Nagyvilág*, 1877. március 11. 155–156.

21 *Zubovics Fedor új találmánya*. In: *Magyarország*, 1907. július 3. 7.

22 *Lóverseny a csabda-i gyepen*. In: *Vadász- és Versenylap*, 1870. május 10. 111.

23 *A belföldi lovasok kérdése*. In: *Vadász- és Versenylap*, 1906. március 10. 119.

24 Uo.

ki.²⁵ Bár az istállótulajdonosok és a közvélemény is inkább az angol (és amerikai) zsokékat favorizálta, báró Podmaniczky Géza 1900-ban felhívást tett közzé a lóverseny leghivatottabb sajtóorgánumban, a *Vadász- és Versenylapban*, amelyben arra szólította fel istállótulajdonos-társait, hogy neveljenek magyar zsokékat.²⁶ Ötletét többen is „erőszakosan hazafias”-nak titulálták.²⁷ A fejlődés és előrelépés útja azonban a hazai zsokéképzés megindítása volt. Az előrelátó futtatók közül ketten is Alagon tevékenykedtek: Geist (III.) Gáspár és gróf Pejacevich Albert már a századfordulót megelőzően magyar fiúk zsokévá képzésébe kezdett. Szintén a magyar lovászfűk oktatását és versenyeztetését támogatta Szemere Miklós.²⁸ Erdemeiket – az ezügyben Zubovits által benyújtott memorandum miatti vitában – az Országgyűlésben is kiemelte Ferdinándy Béla képviselő: „az elismerés zászlóját különösen meg kell hajtanom Szemere Miklós igen t. képviselőtársam előtt és mások mellett elsősorban Geist Gáspár és Pejacevich Albert gr. neveit kell felemlítenem, a kik hazafias intencziók által is vezetettve és áthatva azon szálló ige igazságától, hogy lóra termett a magyar, abban az idegen világban, a hol ezelőtt még a befentességhez tartozott mindent internacionális szemüvegen át tekinteni, teljesen magyar istállókezelést honosítottak meg és győzelmeik orosz-lánrészét és azok legszebbjeit magyar fiuk révén aratták.”²⁹

Pejacevich Albert gróf

Zubovits Fedor 1906-ban Alagra költözött, és a trieszti, a magyar közvéleménytől távol töltött évek után új ügyet, új szereplési lehetőséget keresett. Az itteni lóversenyekben meg is találta. Különösen, mivel a település nem hozta meg számára a várt izgalmat, csodálatot. Kellér Andor *A rettenetes Fedor* című, folytatásokban közölt ponyvaregényében így írt hősének alagi tartózkodásáról: „Alagra költözött, de ott kutyául érezte magát. Unatkozott. Ez a község, amely kicsit villatelep, kicsit falu is volt, sehogy sem tetszett neki. Akkoriban már kialakult Alagnak az a jellege, amely ezt a pestkörnyéki helyet a magyar Newmarketté varázsolta. Istálló tulajdonosok, trénerek és zsoké építettek ott villákat, és Zubovits Fedor lépten-nyomon beleütközött a lóversenyüzem embereibe. Ez őt külön idegesítette. [...] Még pedig azért, mert gyűlölte azokat, akik a lóversennyel hivatásszerűen foglalkoznak. Gyermekkorától imádta a lovakat, de a lóversenyzést, a játékot megvetette. Gyakran sziszegte fogai között: – Ezek a trénerok és zsoké olyanok, mint a kártyaklubok pinkabérlői. Szerencsétlen emberek, szenvedélyek vámszedői. Az

alagiak természetesen keveset törődtek Zubovits Fedor megvetésével, végezték a dolgukat. Zubovits Alagon soha nem lett társasági központ, irigyelt vagy rettegett férfiú, amilyen Nógrádverőcén volt. Ha Alagon végighajtott négy trapperével, senki sem bámult utána, legyintettek és elfordultak. Alagon már mindent láttak. Alag nem csodálkozott és ez Zubovits Fedort módfelett bosszantotta.”³⁰

Zubovits némileg talán bosszúból, de inkább azért, mert újra elérkezettnek látta az időt, hogy a hazai közvélemény előtt megnyilatkozzon, a lóversenyéről szóló, egyébként is meglévő vitának a hullámait lovagolta meg 1906. évi memorandumával, amelyben megállapította: a legnagyobb problémát az okozza, hogy az itt élő, elsősorban angol trénerok és zsoké, illetve a bukmékerek és a fogadóirodák nem a jövedelmükhöz mértén adóztak. „Ötven év alatt [...] valóságos angol kolónia telepedett le Magyarországon. Az idegenből ideszakadt angol zsoké és trénerok mint ravasz és sunyi kincskeresők rengeteg jövedelmet biztosítottak maguknak a lóversenyeken, útját vágják a magyar zsoké fejlődésének és haladásának, s megakadályozták hogy a lóversenyen mellettük más is érvényesüljön.”³¹

Leírja, hogy a trénerok és a zsoké évi 60-80.000 koronát keresnek, miközben adózás szerint a negyedik (legalacsonyabb adókulcsú) osztályba tartoznak. A huszárcapitány megfogalmazása szerint „nemzetietlen dolog”, hogy az angolok keresetének kilenczede nem marad az országban. Indítványozta, hogy a „Magyarország földjén felállított idomító-istállók vezetésére csak magyar trénerok kaphassanak engedélyt.”³² Emellett szót emelt a futtatásokon elkövetett szabálytalanságok ellen is, hogy „a szerencsejáték e nyilvános croupierjei ne követhessék el tovább oly könnyedén lóhátról való lopásaikat a turfon, értevé ez alatt azt a sok turfbotrányt; a mi mindig a zsoké zsebeit duzzasztja meg – hanem szigorú törvény gondoskodjék a csalók megbüntetéséről.”³³ Arra is kitért, hogy szükségesnek tartja az igen alacsony, 30 krajcáros-1 forintos jegyárak megemelését, minimum 100 forintra, illetve, hogy szüntessék meg az alacsony árú helyeknél a *totalisateurt* (fogadási mód) mert sok szegény ember az utolsó garasait költi el a lóversenypályán.³⁴ Igazát könnyen bizonyította: a nagy tömegeknek elég volt papírra vetnie a zsoké és trénerok éves 60-80.000 koronás jövedelmét, illetve azt, hogy ennek csak 10%-át fizetik be adóként. Arról már nem tájékoztatta őket senki, hogy milyen összegeket emészt fel a lóversenyzés...

A hazai sajtó természetesen foglalkozott a „rettenthetlen Fedor” újabb tettével, amit azzal is tetézt, hogy az ügyben Wekerle Sándor miniszterelnököt is felkereste. A találkozás során a huszárcapitány igencsak ügyelt a (teátrális) részletekre: felvette katonai díszegyenruháját, amelyet kitüntetései ékítettek. Amikor a képviselők – az ülés végeztével – köré sereglettek, és önzetlen tettéért méltatni kezdték,

25 Alag 1894. In: *Allgemeine Sport-Zeitung*, 1894. február 4. 99.

26 Bacher-Tuli Andrea: „A zöld színpad”. A lóversenyzés mint a társas reprezentáció sajátos intézménye a dualizmus korában (1867-1918). Doktori értekezés. Bp., ELTE, 2012. 201.

27 *Sportélet*, 1904. december 3. 4.

28 A belföldi lovasok kérdése. In: *Vadász- és Versenylap*, 1906. március 10., 119. „Bár a belföldi lovasoknak az angolokkal és az utóbbi években különösen az amerikai lovasokkal való sikeres küzdelme tulajdonkép[en] Bontának [Bonta Fülöp] nagyszerű sikerei után kezdődnek, mégis már az 1896-ik esztendőől látjuk a fokozatos térményest[.] melyet a belföldiek a versenyekben maguknak kívívnak.”

29 383. országos ülés. In: *Képviselőházi napló*, 1908. december 2. 30.

30 [Kellér Andor]: *Fedor, a rettenetes. Egy magyar huszárcapitány kalandos élete. (Riport-regény)* In: *Zalai Közlöny*, 1939. november 4. 4.

31 Zubovits kapitány memorandumuma. Angol kolónia Magyarországon. Idegen kincskeresők. Az angol zsoké és trénerok ellen. In: *Magyar Nemzet*, 1906. június 3. 2.

32 Zubovits kapitány memorandumuma. Angol kolónia Magyarországon. Idegen kincskeresők. Az angol zsoké és trénerok ellen. In: *Magyar Nemzet*, 1906. június 3. 2.; *Memorandum a lóverseny ellen*. In: *Pesti Napló*, 1906. június 3. 21.

33 *Memorandum a lóversenyéről*. In: *Népszava*, 1906. május 29. 9.; Zubovits kapitány memorandumuma. Angol kolónia Magyarországon. Idegen kincskeresők. Az angol zsoké és trénerok ellen. In: *Magyar Nemzet*, 1906. június 3. 2.

34 *Az Újság*, 1906. június 3. 18.

Zubovits Fedor katonai díszegyenruhában

(ál)szerényen megjegyezte: „Pedig csak azokat a rendeleteket vettem föl, amiket a csaták tüzeiben kaptam!”³⁵

Zubovits memoranduma 1906-ban Hentaller Lajoson keresztül az Alsóházba, majd onnan a Felsőházba került. Az Országgyűlésben Zubovits javaslatát támogatták, a kormánynak végső döntéshozatalra átadták.³⁶ Közben

35 Zubovics Fédor Wekerlénél. In: Békésmegyei közlöny, 1906. november 15., 3.; A képviselőház ülése. In: Pesti Napló, 1906. november 15. 2.

36 Képviselőházi napló, 1906. október 10.–november 14. 312. (56. országos ülés, 1906. október 10.) Zubovits ügyében Moskovitz Iván szólalt fel, aki elmondta, hogy „a bizottság igen sok olyant talált, a mit kívánatosnak, megvalósítandónak tart, mindazonáltal sem a bizottság mint olyan, sem az egyes tagok nem voltak abban a helyzetben, hogy a kérvényben említett egyes részletpetitumokra nézve a szükséges felvilágosításokat megadhatták vagy megszerezhették volna. A kérvény általános intenciója, különösen pedig a kérvénynek az a határozottan hazafias nemzeti érdeket szolgáló része, hogy a lóversenyügy személyi tekintetben magyarrá tétessék, a bizottság nézetével mindenben találkozott, ennél fogva a bizottság azt javasolja, hogy a kérvény az összkormányának pártolólag adassék ki.”

már intézkedéseket is tettek, igaz csak helyi szinten. A váci adókiivető bizottság 1906 júliusában az (alagi) angol trénerek adóját 3-400%-kal emelte fel.³⁷ Kormányzati szinten azután Wekerle Sándor a Magyar Lovaregylettel folytatott beható tárgyalásokat az ügyben, 1909-ben pedig miniszteri rendeletben szabályozta a kérdést.³⁸

Az 1909. évi szabályozás kimondja, hogy belföldi nyilvános trénerok, akik „vállalatszerűleg” folytatják a lóidomítást, a korábbi negyedik helyett a harmadik osztályú kereseti adó alá esnek. A belföldi magántrénerok, akik a lóidomítást egy vagy több istállótulajdonosnál, meghatározott állandó fizetésért végzik, illetve a külföldről csak alkalmasszerűen Magyarországra érkező trénerok, és a kül- és belföldi zsokéok magyarországi adói (fizetés, lovaglási díj, versenyjutalék stb.) továbbra is a negyedik osztályú kereseti adó körébe tartoznak. Készkiadás címszóval azonban a korábbi 10 helyett 25% adó vonható tőlük. A belföldi nyilvános trénerok adóját az a község írhatta elő, ahol a lóidomító telep működött, a belföldi magántrénerok és zsokéok adójának megállapítására pedig az a község jogosult, ahol a lovat idomították. A külföldi trénerok és zsokéok adóját, ha az ezek által idomított/lovagolt ló belföldi istállótulajdonosé, az idomítás helyén, ha külföldi futtaóé, akkor annak a községnek az adózási irányelvei szerint kell megállapítani, ahol a versenyt lefolytatták. A rendelet kitért arra is, hogy a trénerok és zsokéok adóbevallásaikat közvetlenül a Magyar Lovaregyletnél nyújthatják be, amely ezeket minden év november végéig a Székesfővárosi M. Kir. Adófelügyelőséghez köteles leadni. A belföldi nyilvános és magántrénerok állami és helyhatósági adóit az illetékes községeknek volt joguk beszédni, míg a külföldi trénerok és minden zsoké adóját a Magyar Lovaregylet szedte be és adta át az állami hatóságoknak.³⁹

A rendelet kiadása idején Zubovits már nem élt Alagon. „Az igazmondó Hány János” (ahogyan Krúdy Gyula elnevezte) Visegrádra költözött, elfelejtette a lóversenyt, jachtjával utazgatott a Dunán,⁴⁰ küldöttségbe ment Kossuth Ferenc miniszterhez⁴¹ és engedélyt szerzett egy, Szentendrétől Leányfalun, Tahitótfalun és Dunabogdányon át Visegrádig építendő villamos üzemű, helyi érdekű vasút megépítésére.⁴² Újabb hullámok meglovaglása, újabb sajtószereplések. Alag mégis sokat köszönhet Zubovits Fedornak: egyre nagyobb mértékben indult meg a magyar zsokéok képzése.

37 Harc a turf ellen. In: Pesti Napló, 1906. július 8. 2.

38 Trénerok és zsokéok megadóztatása. In: Pesti Napló, 1909. március 23. 13.

39 Uo.

40 Zubovics kapitány a halál torkában. In: Az Ujság, 1908. január 9. 9.

41 Visegrádi küldöttség Kossuthnál. In: Budapesti Hírlap, 1908. április 10. 8.

42 Vasuti és Közlekedési Közlöny, 1908. július 1. 508.

